

Ustroj hrvatskoga jezika primjena ustroja hrvatskoga jezika

pisanje vlastitih imena, pisanje određenih i neodređenih pridjeva, pisanje brojeva, pisanje složenih glagolskih oblika, pisanje pravopisnih znakova na razini rečenice, pravila citiranja, pisanje glasova u dodiru glasovni i naglasni sustav hrvatskoga standardnog jezika, artikulacijska i akustička obilježja glasova, fonološki i morfološki uvjetovane glasovne promjene u kontekstu riječi, govorni i pisani oblik jezika (pisanje glasova i suglasničkih skupina), prozodijski sustav morfemska analiza, oblici riječi, gramatičke kategorije riječi, vrste riječi, tvorbena analiza, tvorbeni načini rečenica kao sintaktička i komunikacijska jedinica, riječ kao morfološka i sintaktička jedinica, nezavisni i zavisni rečenični članovi, vrste sintagmi prema ulozi zavisne sastavnice i gramatičke veze među sastavnicama sintagme, sintaktička služba i značenje promjenjivih i nepromjenjivih riječi u rečenici, apsolutna i relativna upotreba glagolskih vremena i načina, subjektno-predikatna sročnost, morfosintaktička obilježja promjenjivih i nepromjenjivih riječi, nezavisnosložene, zavisnosložene i višestruko složene rečenice, neobilježeni, obilježeni i obvezatni red riječi, položaj nenaglasnica u obvezatnom redu riječi, linearna i paralelna tekstna veza i tekstna vezna sredstva na primjerima (konektori, modifikatori), tekst i diskurs leksičko-semantički odnosi, metafora i metonimija, denotativno i konotativno značenje, leksička točnost, vrste rječnika, leksičko posuđivanje, prostorna, vremenska i funkcionalna raslojenost leksika, onomastika, frazeologija, leksikografski članak, hrvatska narječja, povijesni razvoj hrvatskoga jezika i pisma

Veliko i malo početno slovo

Velikim početnim slovom piše se:

- prva riječ u rečenici

Danas je lijep dan.

- riječ iz počasti

Ovo je za **Vas**.

- vlastito ime

Otišao je u **Zagreb**.

Vlastito ime

JEDNOČLANO

Marko, Maja, Vukovar,
Hrvatska, Istranin

VIŠEČLANO

Republika Hrvatska,
Sveti Juraj na Brijegu

Svi članovi
se pišu velikim
početnim slovom
(osim veznika i prijedloga)

- kontinent
- država
- naseljeno mjesto

Samo prvi članovi
piše se velikim početnim
slovom (i vlastita imena
unutar izraza)

- imena nebeskih tijela
- imena županija
- imena ulica
- imena trgova
- imena stanovnika i naroda
- zemljopisna imena
- oceani, mora, rijeke, planine
- imena ustanova
- imena poduzeća
- imena udruga
- imena knjiga
- imena časopisa
- imena filmova
- imena novina
- imena blagdana
- posvojni pridjevi iz vl. imena

Primjeri:

kontinent: Južna Amerika

država: Republika Hrvatska

naseljeno mjesto: Slavonski Brod

naziv ulice: Ulica grada Mainza

zemljopisno područje: Hrvatsko zagorje

ocean: Tihi ocean

ustanove: Hrvatski sabor

imena stanovnika: Riječanin, Hrvatica

blagdani: Cvjetna nedjelja

posvojni pridjevi: Janin, Franov

Jednočlana imena

- ime i prezime, nadimci

Maja, Marko, Horvat, Braco

- osobna imena božanstava, imenica Bog ako označava osobno ime

Zeus, Ra, Posejdon, Isus, Krist

- imena naroda i njihovih pripadnika

Hrvat, Hrvatica, Talijan,

- imena naseljenih mjesta, rijeka, gora, država, kontinenta

Zagreb, Vukovar, Pula, Drava, Sava, Medvednica, Slovenija, Europa

- imena ulica, trgova, naselja

Ilica, Stradun, Jarun, Bačvice

- imena knjiga, časopisa i novina

Breza, Vjesnik

- imena nebeskih tijela

Sunce, Mjesec, Zemlja, Mars

- imena vjerskih blagdana

Badnjak, Uskrs, Božić, Tijelovo

- imena stanovnika

Osječanin, Europljanin, Istranin, Grk

- pridjevi izvedeni od vlastitih imena na -ov, -ev, -in

Ivanov, Tamarin, Ilićev

Posvojni pridjevi na -ski, -ški, -čki, -ćki pišu se malim početnim slovom.

splitski, zagrebački, paški

Višečlana imena

Velikim početnim slovom piše se svaka riječ osim veznika i prijedloga.

- ime i prezime, nadimak
Nikola Šubić Zrinski, Aleksandar Veliki
- imena naseljenih mjesta
Ivanić Grad, Velika Gorica, Sveti Juraj u Trnju, Donji Oštri Vrh Ozaljski, Sveti Petar na Moru
- imena država
Republika Hrvatska, Sjedinjene Američke Države, Južnoafrička Republika
- imena kontinenata
Južna Amerika, Sjeverna Amerika
- skupovi riječi koji označavaju vlastita imena
Blažena Djevica Marija, Sveto Trojstvo

Velikim početnim slovom piše se samo prva riječ u imenu (i ona koja je i sama vlastito ime).

- imena ulica, trgova, gradskih naselja
Gornji grad, Radnička cesta, Trg kralja Zvonimira, Ulica braće Radić
- imena županija
Zagrebačka županija, Vukovarsko-srijemska županija
- zemljopisna imena, imena voda
Lonjsko polje, Zagrebačka gora, Boka kotorska, Jadransko more, Atlantski ocean
- imena pokrajina i krajeva
Hrvatsko zagorje, Gorski kotar, Imotska krajina
- ustaljena zemljopisna imena
Bliski istok, Srednji Istok
- imena nebeskih tijela
Veliki medvjed, Mliječna staza, Mala kola
- imena državnih i vjerskih blagdana
Dan hrvatske državnosti, Dan planeta Zemlje, Majčin dan, Sveta tri kralja, Svi sveti
- imena organizacija, društva, udruga, ustanova
Hrvatsko društvo književnika, Školska knjiga, Osnovna škola Marka Marulića
- imena građevina
Berlinski zid, Kineski zid, Krvavi most
- naslovi knjiga, časopisa, novina
Zlatarovo zlato, Jutarnji list, Doživljaji Huckleberryja Finna

Pravopisni znakovi

Bjelina

Bjelina **○** je prazno mjesto u tekstu koje se nalazi:

- a) između riječi
- b) iza točke, zareza, dvotočke, trotočke, točke sa zarezom, upitnika i uskličnika (*Ivo je došao. Ana je već otišla.*)
- c) između sastavnica nadnevka (*24. 12. 1998.*)
- d) između kratica i dijelova kratica (*Ivan Šimić, univ. bacc. biol.*)
- e) između inicijala (*A. G. Matoš*)
- f) ispred i iza crtice (*Posjeti: 15 – 17*)
- g) ispred i iza kose crte koja razdvaja cjeline veće od riječi (*klinički psiholog / klinička psihologinja*)
- h) između mjesta stotice i tisućice (kad je broj 10 000 ili veći), stotisućice i milijuna itd (*10 000, 859 343 286*)

Točka

Točka se piše :

- a) na kraju izjavne rečenice:
- b) iza rednih brojeva napisanih arapskim i rimskim brojkama:
- c) na kraju uspravnoga nabrojanja:
- d) iza većine kratica: *br., dr. sc., i sl., itd., npr., prof., tj.*
- e) iza primjera koji je izjavna rečenica u rečenici koja ga objašnjava
- f) ispred drugih pravopisnih znakova
 - *Sretna 2013.!*
 - *U vrijeme rata (1991. – 1995.) sve je bilo drukčije.*
- g) iza naslova, podnaslova ili natpisa koji prethodi tekstu u istome redu (takav se naslov često piše i podebljanim slovima)

Grad Zagreb. Grad Zagreb nalazi se podno Medvednice, a s njegove je južne strane rijeka Sava.
- h) između podataka u pojedinim sustavima pisanja bibliografskih jedinica

Vukojević, Luka. 2009. Izražavanje posljedičnih odnosa u hrvatskome standardnom jeziku. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.

Točka se ne piše :

- iza naslova:
- Bolja polovica hrabrosti
- Zlatarovo zlato

b) iza potpisa na kraju pisma ili dopisa:

Srdačno

Ivan Horvat

c) u decimalnim brojevima

Normalna je temperatura ljudskoga tijela 36,6 °C.

d) između mjesta stotice i tisućice (kad je broj 10 000 ili veći), stotisućice i milijuna itd.

10 000, 859 343 286

e) iza navoda u upravnome govoru na kraju rečenice:

- Upitao je: „Koliko je sati?”
- Uzviknuo je: „Pazi!”

f) uz drugu točku:

- Slušali smo Beethovena, Schuberta, Liszta i dr.
- Posljednji sam je put vidio 1998., a nisam ništa čuo o njoj sve do 2004.

g) na kraju upitne ili usklične rečenice ili trotočke kao znaka nezavršene rečenice:

- Kad si se danas probudila?
- Baš sam se najela!

h) iza godine i stranice pri navođenju bibliografskoga podatka u tekstu: (Silić i Pranjković 2005: 97).

Upitnik

a) na kraju upitne rečenice:

- **Tko te je maloprije nazvao?**
- **U koliko se sati trebamo naći?**

b) iza primjera koji je upitna rečenica u rečenici koja ga objašnjava: **Na pitanje Gdje si? odgovorit ćemo Vani., a na pitanje Kamo ideš? treba odgovoriti Van.**

c) za označivanje upitne šutnje u razgovoru:

- **Jučer sam vidio Martina.**
- **?**
- **Da, i ja sam mislio da je na putu.**

d) za izražavanje iznenađenja ili sumnje u točnost podataka, a tad se može pisati i u zagrada:

- **Država će siromašnima plaćati dio režija?**
- **To je Rembrandtova (?) slika na zidu.**

Upitnik se ne piše iza upitne rečenice koja je surečenica zavisnosložene rečenice, odnosno iza neizravnoga pitanja:

- **Pitao sam ga hoće li doći.**
- **Reci mi koliko je sati.**

Uskličnik

a) na kraju usklične rečenice:

- **To je tako, tako lijepo!**
- **Ah!**

b) iza primjera koji je usklična rečenica u rečenici koja ga objašnjava: **Vokativ se određuje s pomoću usklika Oj! i Ej! koji prethode riječi kojoj određujemo padež.**

c) za izražavanje iznenađenja zbog čega neočekivanoga, a tad se piše u zagrada:

- **Ukrali su mu pureći batac (!) u kinu.**
- **Zatvorili su rupu u zidu papirnatim rupčićima (!).**

Upitnik s uskličnikom bez teksta može označivati upitnu šutnju s čuđenjem, ushitom ili oduševljenjem:

- – Jeste li me jučer vidjeli?
- – ?!

Uskličnik s upitnikom piše se na kraju rečenice kojom se izražava istodobno čuđenje, ushit ili oduševljenje i pitanje: **Dobio si peticu iz diktata!?**

Uskličnik s upitnikom bez teksta može označivati čuđenje, ushit ili oduševljenje s upitnom šutnjom:

– Jeste li me jučer vidjeli?

Zarez

a) u nizanju:

- između riječi, rečeničnih dijelova, nezavisnih i zavisnih surečenica koje se nižu:
 - Vidim ljude, kuće, polja, planine.
 - Svi su nas vidjeli: i susjedi, i prijatelji, i rodbina.
- između više pridjeva kad se svaki od njih izravno i neovisno o drugima odnosi na imensku riječ:
 - Preselili smo se u novi, veliki stan.
 - Ona je bila visoka, lijepa djevojka.

- Zarez može promijeniti značenje.

To je naše prvo, neugodno iskustvo s njima. (To je naše prvo iskustvo s njima, koje je ujedno i neugodno.)

To je naše prvo neugodno iskustvo s njima. (Dosad smo imali više iskustava s njima, a ovo nam je prvo neugodno.)

- kad se datum nalazi iza oznake mjesta u nominativu: **Zagreb, 15. travnja 2013.**

b) pri uvođenju neovisnih rečeničnih dijelova:

- riječi u vokativu:

- Petre, donesi mi olovku.
 - Donesi mi, Petre, olovku.
- usklika:
 - Eh, sad ga imam!
 - Joj, smilujte se, smilujte se!

Točka sa zarezom

a) kao znak jačega odvajanja od onoga koje označuje zarez, a slabijega od onoga koje označuje točka: Kad ga vidim, radujem se; ne dođe li, tugujem; teško je reći što će koji dan donijeti.

b) pri nabrananju ako je u cjelinama koje se nabranaju već upotrijebljen zarez:

Tijekom dana toplomjer je pokazivao: 36,7; 37,2; 38,2.

Dvotočka

a) ispred nabrananja:

Cijeli je naš život računanje: računanje na prijatelje, brojenje dana, godina novca.

U jednačenju po zvučnosti ne sudjeluju zvonačnici: m, n, nj, l, lj, j, v, r.

b) ispred navoda u upravnome govoru:

Pričekao je, a onda je rekao: „Htio sam vas nešto drugo pitati.”

c) ispred objašnjenja, koje može biti cijela rečenica, često uopćena tvrdnja, poslovica, pravilo, pitanje i sl.:

Dubrovnik 15. stoljeća bio je veliko gradilište: gradili su novi Knežev dvor i zidine, proširen je arsenal, izgrađen vodovod, podignut novi Orlando, zvonik sa satom, nove crkve, ljetnikovci i samostani u okolici.

Dvotočka se ne piše:

a) ispred nabiranja istovrsnih rečeničnih dijelova:

Nabirati se mogu subjekti, objekti, priložne oznake i atributi.

U djetinjstvu sam se najviše bojao mraka, pauka i miševa.

b) iza naslova pod kojim se što nabira i opisuje, kao što je Sadržaj, Kazalo, Popis, Pregled i sl.:

Sadržaj

Predgovor 3. izdanju

Uvod

Indoeuropski jezici

Staroslavenski jezik

c) ispred navoda koji ne pripada upravnomu govoru:

Jabuke su „najzdravije voće”.

Trotočka

a) pri izostavljanju dijela rečenice ili teksta:

Novi zakon o državljanstvu... omogućuje strancima da zatraže putovnicu. (Izostavljen je dio: koji je na snagu stupio početkom ove godine.)

b) pri nedovršenome nabiraju:

Ostao joj je niz brojeva: 1, 3, 7, 9, 13...

c) u dijalogu za označivanje prekida čijega govora:

MARKO: Nije loše to ponoviti. Dakle, ja sam...

ANA: Pametan i lijep.

MARKO: A ti si...

ANA: Zločesta.

d) u isprekidanome govoru ili dužoj stanci u govoru:

Dobro, idem. Ali vratit ću se... Najbolje da malo... Ma, znate već... Marija!

Popio bih... kavu. Ne... zapravo bih... čaj.

Zagrade

Zagrade mogu biti: oble (), šiljaste < >, kose / /, uglate [] i vitičaste { }.

a) dio rečenice ili teksta koji služi za dopunjavanje i objašnjavanje:

Srednjodalmatinski otoci obuhvaćaju skupinu velikih (Brač, Hvar, Vis, Šolta) i manjih otoka.

b) tekst didaskalija u dramskome tekstu, koji se često piše i kosim slovima:

NIKOLA (pruža Katarini rupčić): Izvoli.

c) uputa na bibliografski podatak ili drugi izvor:

Feuer (1992: 157) ističe da se teorija žanra bolje može primijeniti na film.

d) dio riječi:

s(a)

nekad(a)

e) uskliknik ili upitnik kad izražavaju isticanje, čuđenje, upozorenje ili sumnju:

Ukrali su mu novčanik (!) u kinu.

To je Rembrandtova (?) slika na zidu.

f) brojčane ili slovne oznake pri nabrojanju:

Većini je ljudi važno: (1) moći platiti režije, stanarinu, kredit; (2) održati dom toplim; (3) platiti neočekivane izdatke.

Desna Zagrada

Uz brojčane ili slovne oznake u nabranjanju može se pisati i samo desna zagrada:

1), 2), 3)... ili: a), b), c)... ili: A), B), C)....:

Većini je ljudi važno: 1) moći platiti režije, stanarinu, kredit; 2) održati dom toplim; 3) platiti neočekivane izdatke.

Spojnika

a) dvije sastavnice od kojih se prva ne sklanja, koje označuju jedan pojam, a svaka ima svoj naglasak: *aperitiv-bar*, *beta-inačica*

b) dvije sastavnice od kojih je prva oznaka, simbol, kratica ili broj:

- *a-mol*, *e-pošta*, *H-dur*, *i-sklonidba*, *T-profil*, *x-faktor*
- *pH-vrijednost*, *Rh-faktor*

c) najmanje dvije sastavnice od kojih se samo zadnja sklanja, koje označuju najmanje dva pojma, a svaka ima svoj naglasak: *Cipra-Guberina-Krstićev*, *Čičin-Šainov*

d) riječi nastale povezivanjem dviju oprečnih sastavnica: *amo-tamo*, *hoćeš-nećeš*

e) riječi nastale povezivanjem brojevnih riječi ili imenica i brojevnih riječi kojima se izražava približna vrijednost: *četvero-petero*, *dva-tri*, *dvoje-troje*

f) najmanje dvije nesamostalne sastavnice: *cakum-pakum*, *ho-ruk*,

g) uskllici koji se ponavljaju ili spajaju: *av-av*, *kuc-kuc*

h) padežni oblici i tvorenice u kojima je prva sastavnica broj ili pokrata: *EU-a*, *EU-u*

i) riječ koje se dio prenosi u novi redak:

Programi za obradbu i grafičko oblikovanje teksta najčešće imaju mogućnost automatskoga pre-

nošenja riječi na hrvatskome jeziku.

j) imena i prezimena koja su službeno zapisana sa spojnicom **O**: Ana-Marija, Jean-Paul, Ivana Brlić-Mažuranić

k) strane riječi, imena i pokrate koje se i izvorno pišu sa spojnicom: Baden-Baden, Aix-en-Provence

Crtica

a) između dviju sastavnica od kojih je najmanje jedna višerječna:

- pri izricanju neodređenosti, stupnjevanja ili približne vrijednosti: godina i pol – dvije, pola sata – sat
- pri povezivanju dviju glagolskih sastavnica: drž – ne daj, idi mi – dođi mi

b) u frazeologiziranim eliptičnim rečenicama s dvjema sastavnicama: mladost – ludost, oteto – prokleta

c) pri izražavanju odnosa sučeljavanja: utakmica Hajduk – Dinamo

d) pri izražavanju raspona ili u značenju 'od – do': 2010. – 2012., autocesta Split – Zagreb

e) pri navođenju upravnoga govora:

– Jesi li jučer vidio Marka?

– Ne.

– A kad si ga posljednji put vidio?

f) pri uspravnome nabranjanju:

Hrvatska norma HRN ISO 216: 2008 preporučuje formate papira:

– glavni niz A

– dopunski niz B.

Kosa crta

Kosa crta bez bjelina piše se između dviju riječi ili dvaju brojeva:

a) pri označivanju da se ovisno o kontekstu ostvaruje jedna od mogućnosti (ili): s/sa, i/ili,

b) pri označivanju uključenosti obiju sastavnica (i): ljetni dvobroj srpanj/kolovoz, katalog jesen/zima

c) pri označivanju prijelaza jednoga razdoblja u drugo (iz... u): prijelaz 19./20. stoljeće

d) pri označivanju izdvajanja dijela iz cjeline (od): loto 6/45, stranica 14/150

e) u zapisu nadnevaka, klasa, urudžbenih brojeva, adresa, telefonskih brojeva, godišta i brojeva časopisa itd.: 12/12/2012., klasa: 110-01/09-01/01

Kosa crta s bjelinama piše se:

a) između dviju sastavnica od kojih je barem jedna višerječna: docent / znanstveni suradnik, liječnik specijalist / liječnica specijalistica

b) pri odjeljivanju stihova kad se ne navode jedan ispod drugoga: Teče i teče, teče jedan slap; / Što u njem znači moja mala kap? (D. Cesarić)

Navodnici

Navodnicima se označuje:

a) navod ili upravni govor:

U Općoj deklaraciji o ljudskim pravima zapisano je: „Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima.”

„Pomozi baki”, rekoše roditelji.

b) ironija: „Briljirala” je na testu.

c) isticanje naslova ili imena: „Krugovi” su zanimljiv film.; Dječji vrtić „Potočnica”.

Polunavodnici

Polunavodnici su pravopisni znakovi koji se pojavljuju u paru (‘...’). Iza prvoga i ispred drugoga polunavodnika ne piše se bjelina.

Polunavodnicima se označuje:

a) naslov, ime ili navod u navodu: U *Ustavu RH* u članku 11. navodi se: „Himna je Republike Hrvatske ‘Lijepa naša domovino’.”

b) značenje riječi: *Prijedlog kraj* znači ‘u neposrednoj blizini’.

Izostavnik

Izostavnik (' i ') pravopisni je znak kojim se označuje da je što izostavljeno u brzome ili neformalnome govoru: *Drž'te ga!*, *Je l' došao?*

Ostali znakovi

Ostali su znakovi znak za omjer (:), znak za odjeljivanje sati i minuta u vremenskome zapisu (:), znakovi matematičkih operacija (+ , - , × , · , :), znakovi za odnose (= , > , < , ≤ , ≥), razlomačka crta (/), znak za rastavljanje i označivanje nesamostalnih oblika (-), znakovi za naglaske i zanaglasnu dužinu (' , ˘ , ˝ , ˉ), zvjezdica (*), znak za članak (§), znakovi za upućivanje (> , < , →), znak kojim se odjeljuje ime primatelja elektroničke pošte i ime poslužioca (@), znak za postotak (%) itd.

Pisanje brojeva

Kao dvije ili više riječi pišu se:

a) glavni brojevi

- koji imaju jedinice, desetice, stotice, tisućice itd.: *dvadeset sedam*, *pedeset četiri*, *šezdeset jedan*, *devedeset devet*, *sto sedamnaest*, *dvjesto četrdeset tri*, *osamsto dvanaest*, *devetsto devedeset devet*, *tisuću tristo jedanaest*, *tri tisuće sedamsto trideset tri*, *devet tisuća devetsto devedeset devet*, *tisuću jedan*, *sto dvadeset pet tisuća četrdeset dva*, *milijun petsto trideset tisuća sedamsto četrdeset četiri*, *dvije milijarde trideset tri milijuna četiristo dvadeset šest tisuća dvadeset tri*

Višerječni glavni brojevi mogu se pisati i s veznikom i ispred zadnje riječi: *dvadeset i jedan*, *petsto četrdeset i osam*, *tisuću devetsto sedamdeset i četiri*.

- stotice do 1000: *dvije stotine*, *tri stotine*, *četiri stotine*, *pet stotina*, *šest stotina*, *sedam stotina*, *osam stotina*, *devet stotina*

Stotice do 1000 mogu se pisati i kao

jednorječnice: **sto** ili **stotinu**, **dvjesto**, **tristo**, **četiristo**, **petsto**, **šesto**, **sedamsto**, **osamsto**, **devetsto**.

b) redni brojevi

- koji imaju jedinice, desetice, stotice, tisućice itd.: **dvadeset sedmi**, **pedeset četvrti**, **šezdeset prvi**, **devedeset deveti**, **sto sedamnaesti**, **dvjesto četrdeset treći**, **osamsto dvanaesti**, **devetsto devedeset deveti**, **tisuću tristo jedanaesti**, **tri tisuće sedamsto trideset treći**, **devet tisuća devetsto devedeset deveti**, **tisuću prvi**, **sto dvadeset pet tisuća četrdeset drugi**, **milijun petsto trideset tisuća sedamsto četrdeset četvrti**, **dvije milijarde trideset tri milijuna četiristo dvadeset šest tisuća dvadeset treći**

Višerječni redni brojevi mogu se pisati i s veznikom i ispred zadnje riječi: **dvadeset i prvi**, **petsto četrdeset i osmi**, **tisuću devetsto sedamdeset i četvrti**.

c) sveza riječi od kojih je jedna broj

- sveza glavnoga broja i brojevine imenice kojom se zapisuje razlomak: **jedna polovina** (1/2), **jedna trećina** (1/3), **jedna četvrtina** (1/4), **jedna petina** (1/5), **jedna šestina** (1/6), **jedna sedmina** (1/7), **jedna osmina** (1/8), **jedna devetina** (1/9), **jedna desetina** (1/10), **dvadeset šest šezdesetprvina** (26/61), **trideset dvije devedesetpetine** (32/95), **sto četrdesetšestina** (100/46), **sto četrdeset šestina** (140/6), **petsto šezdeset četiri tridesetdrugine** (564/32), **jedna stotina** (1/100)
- sveza glavnoga broja i čestice **puta**: **dva puta**, **tri puta**, **osam puta**, **dvanaest puta**, **šezdeset sedam puta**, **tisuću puta**
- sveza rednoga broja i čestice **put**: **prvi put**, **deveti put**, **sedamnaesti put**, **stočetrdeseti put**, **petsto dvadeset osmi put**.

PISANJE ODREĐENIH I NEODREĐENIH PRIDJEVA

NEODREĐENI PRIDJEVI - odgovaraju na pitanje KAKAV?

- npr. bijel, žut, visok, drven, lagan, zlatan, umoran, star, sladak...
- Ukazuju na promjenjive osobine onoga što određuju – vedar dan, dobra volja, gladan čovjek, mirna rijeka, velika gužva, zelen šešir, topla voda...

ODREĐENI PRIDJEVI odgovaraju na pitanje KOJI?

- npr. crni, zeleni, mršavi, lagani, mramorni, zlatni, umorni, novi, gorki...
- Ukazuju na nepromjenjive osobine onoga što određuju – mramorni stup, teški teret, drveni brod, pješčana plaža, mjesni trg, noćni vlak, topli čaj...

UPOTREBA

Kada su pridjevi dio predikata, predikatnog proširka ili pak atributa, uvijek su **neodređeni**:

- ❖ Šešir je zelen.
- ❖ To je djevojka lijepa glasa.
- ❖ Pas je lijep.

Određeni pridjevi se upotrebljavaju kada je ispred njih neka pokazna zamjenica, kada je pridjev dio vlastitog imena ili naziva, kada je pridjev dio stručnog termina, kada pridjev završava na -ći, -ji, -nji, -šnji, -ski/ki, te kada je pridjev u komparativu ili superlativu:

- ❖ Sviđa mi se ovaj lijepi šal.
- ❖ Taj je lijepi pas moj.
- ❖ Probao sam bijeli luk.

Glagoli - pravila pisanja

1. JEDNORJEČNICE

- niječni oblici prezenta glagola biti (**nisam, nisi...**)
- niječni oblik prezenta glagola htjeti (**neću, nećeš...**) – iz tradicijskih razloga dopušta se i ne će, ne ćeš...
- niječni oblici prezenta glagola imati (**nemam, nemaš...**)

- niječni imperativni oblici (*nemoj, nemojmo, nemojte, nemaj, nemajmo, nemajte*)
- glagoli kojima je ne- dio osnove (*negodovati, nenavidjeti, nedostajati, nestati, nestajati*) i njihovi niječni oblici
- množina glagola biti u aoristu (*bismo, biste, biše*)
- množina glagola biti u kondicionalu (*bismo, biste*)
- naglašeni i nenaglašeni oblici prezenta glagola htjeti (*hoću, hoćeš; ćemo, ćete*)

2. VIŠERJEČNICE

- zanijekani glagoli (*ne jedete, ne radiš, ne sjedimo, ne spavamo, ne trče, ne uči; ne bih, ne bi, ne bismo, ne biste*)
- složeni glagolski oblici (*bila bih posjetila, budu obećali, donijeli su, ići ćete, učio bih, spavao je*)

3. PISANJE S SPOJNICOM

- dva glagolska oblika između kojih postoji odnos i-i/ili-ili (*hoćeš-nećeš, perideri, povuci-potegni, stani-pani, ulazi-izlazi*)
- između glagolskih oblika od kojih je barem jedan višerječan piše se crtica (*našao – ne našao, volio – ne volio, htio – ne htio, drž – ne daj, idi mi – dođi mi*)

-pravilo ije/je

- ije= neki oblici glagola sjeći (*siječem, posiječem*)
= nesvršeni glagoli (*dogorjeti=dogorijevati, leći=lijegati, razumjeti=razumijevati, izletjeti=izlijetati*)
- bez ije= glagoli koji u osnovi imaju riječi mjera (*izmjeriti, odmjeriti*), mjesto (*namjestiti*), sjesti (*presjedati*)

Glas č

- dolazi u riječima: 1.) gdje postanak nije vidljiv: *mačka, pčela, čelik, čvor, točka, vrč...*

2.) u sufiksima na:

- **ač, -ačica**: *pjevač, pjevačica, kopač, zatvarač...*

- **čica**: *slamčica, travčica*

- **ača**: *udavača, makovnjača, lozovača*
- **ičar**: *kemičar, botaničar*
- **čina**: *muškarčina, kamenčina*

3.) kao posljedica palatalizacije i jotacije

radnik – radniče jak + ji – jači

4.) ruska, bugarska i slovenska prezimena završavaju na –ič

pr. *Nikolajevič, Župančič...*

◆ Glas é

- dolazi u riječima: 1.) gdje postanak nije vidljiv: *noć, sreća, kuća, kćerka, zadaća...*

2.) u sufiksima na:

- **ći**: - infinitiv – *doći, poći, reći*

- gl. prilog sadašnji – *pjevajući, čitajući, radeći, plešući*

- umanjenice – *mišić, stolić, putić, keksić, autić....*

- **aći:** *šivaći, pisaći*

- **oća:** *zloća, čistoća, mirnoća...*

3.) kao posljedica jotacije: *radost + ju – radošću, cvijet + je – cvijeće*

❖ **Glas dž**

- dolazi u riječima: 1.) gdje postanak nije vidljiv (tuđicama): *džep, džezva, džip, džez*

2.) kao posljedica jednačenja po zvučnosti

pr. *svjedočiti – svjedodžba, predočiti – predodžba*

❖ **Glas d**

- dolazi u riječima: 1.) gdje postanak nije vidljiv (tuđicama): *derdan, leđa, hrđa, don*

2.) kao posljedica jotacije

pr. *mlad + ji – mlađi, grozd + je – grožđe, glad + ju – gladu*

Promjene ije/je/e/i

- u staroslavenskom jeziku postojao je glas jat (e – rogato e)
- umjesto jata danas se u riječima pojavljuju: **ije/je/e/i** (zovemo ih refleksima jata)

Kraćenje IJE>JE

a) kada od svršenog glag. tvorimo nesvršeni sufiksima -ivati, -avati

- primjeri: *dodijeliti - dodjeljivati*
ocijeniti – ocjenjivati
riješiti – rješavati

b) kada iz glagola koji ima -ije izvodimo imenicu

- primjeri: *promijeniti – promjena*
ocijeniti – ocjena
liječiti - lječilište

c) u imenicama na: - ota: *lijep* - *ljepota*

- oća: *slijep* - *sljepoća*

- ina: *bijel* – *bjelina*

d) u imenicama muškog roda koje u množini dobivaju slog više

➤ primjeri: *cvijet* – *cvjetovi*
svijet - *svjetovi*

snijeg – *snjegovi*

e) u deminutivima na: - ić: *cvijet* – *cvjetić* (ali – *cvijetak*)

- čić: *korijen* - *korjenčić*

- ica: *zvijezda* - *zvjezdica*

- čica: *cijev* – *cjevčica*

f) u komparativu i superlativu pridjeva

➤ primjeri: *lijep* – *ljepši*, *najljepši*

g) u zbirnim imenicama na *-ad*

➤ primjeri: *zvijer* – *zvjerad*
ždrijebe - *ždrjebad*

Prelazak ije/je u -i

- kada se *-ije* ili *-je* nađu ispred *-o*, prelaze u **-i**: *htjeti* – *htio*, *voljeti* – *volio*, *željeti*- *želio*

Posebno pravilo!

- kada se *-ije* nađe iza suglasnika **r**, ono može prijeći u **-je** ili u **-e**

➤ primjeri: *vrijedan*- *vrjedniji*/*vredniji*
trijezan – *trjezniji*/*trezniji*

brijeg – *brjegovi*/*bregovi*

povrijediti – *povrjeđivati*/*povređivati*

Jezik – govor – jezični znak

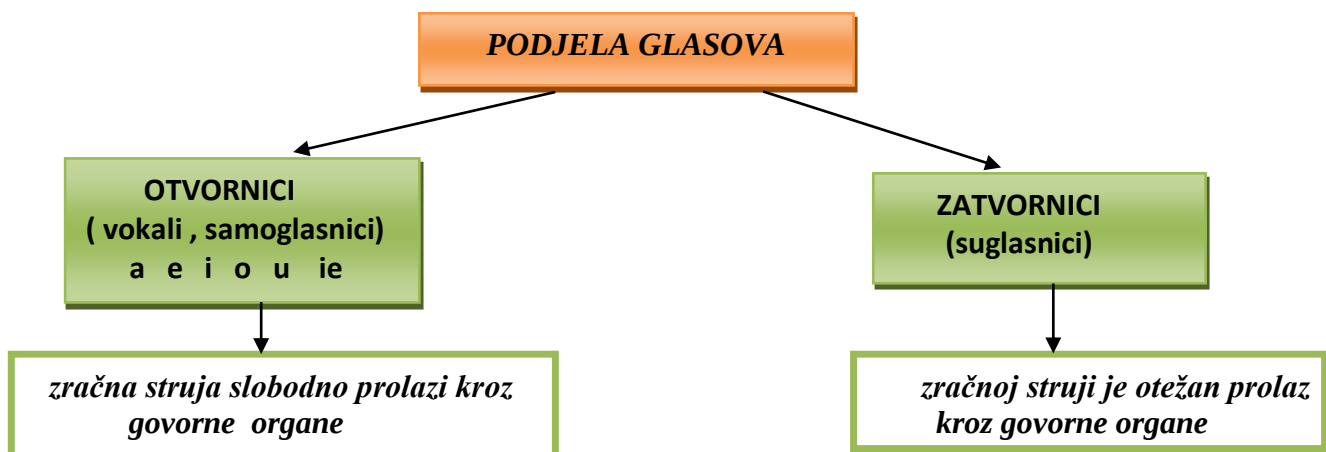
- **JEZIK** – sustav znakova koji služi za sporazumijevanje
- **GOVOR** – je ostvarenje jezika
- **JEZIČNI ZNAK** – riječ ili skup riječi koji se odnose na neki pojam
- jezični znak mora imati:
 - izraz (riječ)
 - sadržaj (značenje)

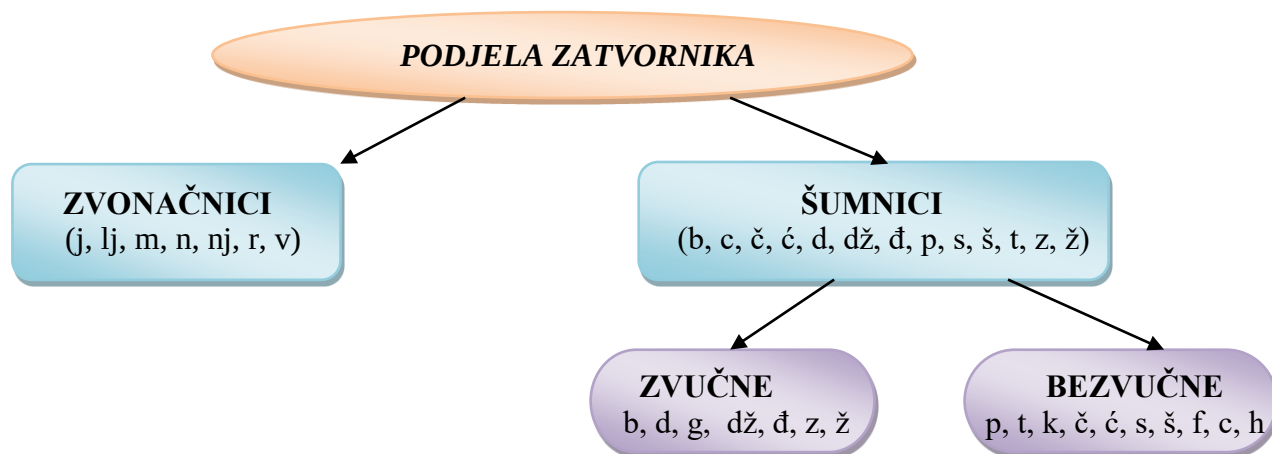
jezični znak = izraz + sadržaj

pr.	OLOVKA	o + l + o + v + k + a - izraz
	/	sredstvo za pisanje
jezični znak	/	sadržaj

Nastajanje i podjela glasova

- **GLAS** – najmanji odsječak izgovorene riječi
- **GOVORNI ORGANI:**
 - **pomični:** grkljan, glasnice, nepce, jezik, donja čeljust, ždrijelne stjenke, usne
 - **nepomični:** tvrdo nepce, gornja čeljust, zubi
- **NASTANAK GLASA:**
 - zračna struja prolazi iz pluća kroz dušnik i provlači se kroz grkljan s glasnicama (glasiljkama) - tu dobiva oblik glasa.
 - zatim dolazi u grlo nad kojim se nalazi ždrijelo – ono vodi u usnu i nosnu šupljinu
 - te šupljine služe za pojačavanje glasova
 - u njima zračna struja dobiva konačni oblik

FONEM

Primjer 1.

- ako riječ “voda” raščlanimo na manje jedinice dobivamo:

v + o + d + a

slovo “v” nema nikakvo značenje

- ako umjesto slova “v” stavimo “r” dobivamo: r + o + d + a

- ni “v” ni “r” nemaju nikakvo značenje, ali mijenjaju značenje riječi

- FONEM – je najmanja jezična jedinica koja nema svoje značenje, ali ima razlikovnu ulogu

- FONOLOGIJA – znanstvena disciplina koja proučava foneme

Primjer 2.

duga - tuga

- podcrtani fonemi **d** i **t** su suprotstavljeni – nalaze se u FONOLOŠKOJ OPRECI

- ostali fonemi (**)uga** nalaze se u fonološkoj okolini

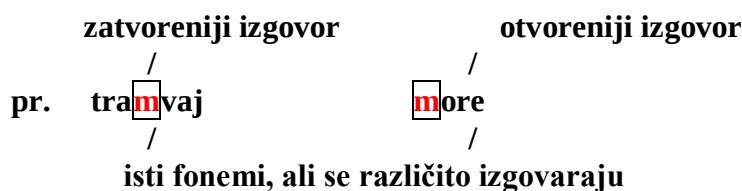
- FONOLOŠKU OKOLINU - čine svi glasovi koji se nalaze oko suprotstavljenih fonema
(moraju imati isti naglasak)

- foneme stavljamo u kose zgrade

- u hrv. jeziku ima 32 fonema: 30 slova abecede + ie + r (samoglasno - r)

Fon i fonetika

- jezik i govor nisu isto
- **jezik** je sustav znakova koji služi za sporazumijevanje, a **govor** je ostvarenje jezika
- najmanja jezična jedinica je FONEM, a najmanja govorna **GLAS** ili **FON**
- **FONETIKA** – jezična disciplina koja proučava glasove
- **ALOFON** – različit izgovor istog fonema

Narječja hrvatskoga jezika

- hrvatski jezik ima tri narječja: -štokavsko
 - kajkavsko
 - čakavsko
- nazive su dobili po upitno-odnosnoj zamjenici: *što, kaj, ča*.

ŠTOKAVSKO NARJEČJE

- naziv je dobilo po upitno-odnosnoj zamjenici **što**.
- štokavski se govori u Slavoniji, Baranji, na Banovini, u Lici, Gorskom kotaru i Žumberku.
- razlikujemo ekavske (dete), ikavske (dite), ijekavske (dijete) govore.
- Podrijetlo riječi:** -turcizmi (avlija- dvorište)
 - germanizmi (šporet- štednjak)
 - mađarizmi (doboš- bubanj)
 - talijanizmi (škuda- novac)
- **književnici, pjesnici:** Džore Držić, Marin Držić, Ivan Gundulić, Andrija Kačić Miošić, Matija Antun Relković,

KAJKAVSKO NARJEČJE

- naziv je dobilo po upitno-odnosnoj zamjenici **kaj**.
- kajkavski se govori u Podravini i Posavini, Međimurju, Moslavini, u Zagrebu i okolici, Prigorju, Turopolju.
- kajkavski govori su većinom ekavski (lepo dete)
- Podrijetlo riječi:** -germanizmi (hiža- kuća)
 - hungarizmi (pajdaš- prijatelj)

Književnici, pjesnici: Juraj Habledić, Tituš Brezovački, Antun Gustav Matoš, Miroslav Krleža, Dragutin Domjanić, Fran Galović, Ivan Goran Kovačić...

ČAKAVSKO NARJEČJE

- naziv je dobilo po upitno-odnosnoj zamjenici **ča**
- čakavskim se narječjem govori u Istri, Hrvatskom primorju, Splitu, Zadru, Gorskom kotaru i Žumberku.
- razlikujemo ikavski (lito), ekavski (leto), ikavsko-ekavski (čovik) i jekavski čakavski govor na Lastovu.

Podrijetlo riječi: -talijanizmi (kantun- ugao).

Književnici, pjesnici: Marko Marulić, Šime Vučetić, Tin Kolumbić, Vladimir Nazor, Mate Balota, Hanibal Lucić, Petar Zoranić, Juraj Baraković, Džore Držić..

Glasovne promjene

1.) sibilarizacija = je glasovna promjena u kojoj

K		prelazi u	C	<i>ruci</i>
G	ispred i	prelazi u	Z	<i>knjizi</i>
H		prelazi u	S	<i>orasi</i>

Iznimke!

- osobna imena i prezimena: *Dubravki, Alenki...*
- imenice odmila: *baki, seki, zeki....*
- imenice na - cka , - čka, - tka, - ga

/ / / /

kocki mački tvrtki ligi
- neka zemljopisna imena: *Požegi, Krki, Baški....*

2.) palatalizacija = je glasovna promjena u kojoj

K		prelazi u	Č	<i>vuče</i>
G	ispred e, i	prelazi u	Ž	<i>puže</i>
H		prelazi u	Š	<i>duše</i>
- katkad c, z ispred e i prelazi u č, ž (<i>mjeseče, mjesečina, viteže..</i>)				

3.) jotacija = je stapanje nepalatalnog suglasnika s glasom j u nov palatal

t + j = ć (<i>žući</i>)	z + j = ž (<i>brži</i>)	l + j = lj (<i>posoljen</i>)
d + j = đ (<i>mlađi</i>)	g + j = ž (<i>blaži</i>)	n + j = nj (<i>punjen</i>)
h + j = š (<i>suši</i>)	c + j = č (<i>mičem</i>)	
s + j = š (<i>viši</i>)	k + j = č (<i>jači</i>)	

- epenteza – oblik jotacije kada se između **p, b, m, v** i glasa **j** umeće **l** (umetnuto ili epentetsko l)

4.) jednačenje po zvučnosti = glas. promjena koja se događa kada se zajedno nađu 2 glasa različita po zvučnosti

Primjer 1. vrab + ci = vrab**ci** = vrap**ci**
 / / //
 zvučni bezvučni bezvučni bezvučni

PRAVILO: Ako je zvučni suglasnik ispred bezvučnog, onda zvučni prelazi u bezvučni (prvi se suglasnik uvijek prilagođava drugom)

Z + B = BB

Primjer 2. svat + ba = svat**ba** = sva**d**ba
 // //
 bezvučni zvučni zvučni zvučni

PRAVILO: Ako je bezvučni suglasnik ispred zvučnog, onda bezvučni prelazi u zvučni.

B + Z = ZZ

➤ Iznimke jednačenja po zvučnosti!

- suglasničke skupine na -dc, -dč, -ds, -dš: podcijeniti, podšišati, odšetati, odspavati
- u složenicama s *ispod* i *iznad*: ispodprosječan, iznadprosječan
- u nekim složenicama jer bi riječ bila nerazumljiva: podtekst, nadtrčati

5.) jednačenje po mjestu tvorbe – do glas. promjene dolazi kada se nađu dva suglasnik različita po mjestu tvorbe

Primjer 1. *Danima se mučim jednom mišlju.*

*misl + ju = misl**ju** = miš**lj**u*
 / /
 jotacija s ispred **lj** = **š** (jednačenje po mjestu tvorbe)

PRAVILO: s i z ispred **č, ć dž, đ, lj, nj** mijenjaju se u **š (ž)**.

-primjeri: *pis + čev = pi**š**čev*
*groz + đe = gro**ž**đe*

Primjer 2. stan + beni = stambeni obran + beni = obrambeni
 / / /
 n + b = m

PRAVILO: n ispred b ili p mijenja se u m.

***PAZI!** Do jednačenja ne dolazi kod složenica (obje riječi mogu stajati zasebno).

primjeri: *jedan + put = jedanput*
van+ bračni = vanbračni

Primjer 3. orah + čić = oraščić
 / / /
 h + č = š

PRAVILO: h ispred č ili ć mijenja se u š.

6.) nepostojano - a, - e

a) nepostojano a = je ono koje se gubi i ponovno javlja u različitim oblicima iste riječi

Primjer: N jd. vrabac momak
 G. jd. vrapca momka

b) nepostojano e = ne dolazi u svim oblicima iste riječi (javlja se u kajkavskim govorima)

Primjer: N jd. Čakovec Gubec
 G jd Čakovca Gupca

7.) stapanje suglasnika

bez + zvučan = bezzvučan = bezvučan

PRAVILO: Kada se nađu 2 ista suglasnika jedan do drugog, oni se stapaju

PAZI! Suglasnik se ne gubi:

- 1.) u superlativu pridjeva – *najjednostavniji*
- 2.) kod nekih riječi radi lakšeg razumijevanja - *poddijelekt*

8.) gubljenje suglasnika – do ove glas. promjene dolazi radi lakšeg izgovora

- najčeće se gube ovi suglasnici:

1. **d i t** ispred **c i č**: sudac – sudca = suca;
 otac – otca = oca
2. **d i t** ispred – **ština**: slobod + ština = slobostina
3. **d i t** u suglasničkim skupovima **st, št, zd,, žd** ispred nekog suglasnika:

korist + na = korisna
kazališt + ni = kazlišni
nužd(a) + na = nužna

Ne provodi se u: rječima stranog porijekla (protestni, azbestni), a može biti i da imaju dva oblika – zadatci, dodatci

9.) **vokalizacija** = suglasnik l se na kraju riječi ili sloga zamjenjuje sa o

Primjer: anđeo – anđela, kotao – kotla, ~~dio – dijela~~, mislilac – mislioca

Morfem. Morfologija

- ✓ svaka jezična jedinica ima svoje značenje
- ✓ najmanja jezična jedinica koja ima svoje značenje naziva se **MORFEM**
- ✓ **MORFOLOGIJA** - jezična disciplina koja se bavi proučavanjem morfema
- ✓ riječ se može sastojati od jednog ili više morfema (“ja” – jedan morfe; “boc-a” – 2 morfema; “pad-a-ti” – 3 morfema...)
- neke riječi (najčešće muškog roda) u nominativu jednine imaju **nulti morfe (O)**
primjer: N jelen - O, G jelen - a, D jelen - u ...
- **ALOMORF** – različit izraz istog morfema (ruk-a, ruc-i - sibilizacija)

✓ PODJELA MORFEMA -

1.) Podjela morfema prema položaju:

- a) korijenski (nose temeljno značenje riječi) – **boc** – a
- b) afiksni morfemi: - prefiksni (**od** – lomiti)
 - sufiksni (crt – **ač**)
 - infiksni (proširuju osnovu) – sin – **ov** – i
 - interfiks ili spojnik (roman – **o** – pisac)
 - nastavci (boc – **a**)

primjer: PRI - GRAD - SK - I – **nastavak**
/ / /

prefiksni korijenski sufiksni
morfem morfem morfem

2.) Podjela morfema prema funkciji:

- a) rječotvorni morfemi – tvore novu riječ

primjer: **PRI - GRAD - SK - I**
/ / /
rječotvorni morfemi

- b) oblikotvorni morfemi – čine ih samo gramatički nastavci

primjer: PRI - GRAD - SK - *I* – **oblikotvorni morfem**

VRSTE RIJEČI

- ✓ sve riječi u hrvatskom jeziku dijelimo na: **1.) promjenjive** – mijenjaju svoj oblik
2.) nepromjenjive – oblik im ostaje isti

1.) PROMJENJIVE VRSTE RIJEČI

- **imenice** – riječi kojima imenujemo bića, stvari i pojave
- **zamjenice** – riječi koje zamjenjuju imenice
- **pridjevi** – riječi koje se dodaju imenicama da bi ih pobliže označili
- **brojevi** – riječi koje označavaju količinu ili poredak
- **glagoli** – riječi koje označavaju radnju, stanje ili zbivanje

2.) NEPROMJENJIVE VRSTE RIJEČI

- **prilozi** – riječi koje se prilažu glagolima da označe mjesto, vrijeme, način neke radnje
- **prijedlozi** – riječi koje označavaju odnos među bićima, stvarima i pojavama
- **veznici** – riječi koje povezuju 2 riječi ili 2 rečenice
- **čestice** – riječi koje služe za oblikovanje ili preoblikovanje rečenica
- **uzvici** (usklici) - riječi kojima se izražava neki osjećaj, raspoloženje, doziv, zvuk u prirodi

- ✓ postoje 2 vrste promjena: 1.) po padežima (imenice, zamjenice, brojevi, pridjevi)
- sklonidba ili deklinacija

2.) po licima (glagoli) – konjugacija ili sprežanje

IMENICE

IMENICE – promjenjive riječi kojima imenujemo bića, stvari i pojave.

Imenice dijelimo na:

1.) opće (ime zajedničko svim bićima, stvarima i pojavama)

- općim se imenicama mogu označiti:

a) pojedine vrste bića, stvari i pojava (mačka, stol, snijeg, ljubav...)

b) skupove istovrsnih bića ili predmeta koje se smatraju cjelinom –

ZBIRNE IMENICE (granje, momčad, lišće, djeca) – gramatički s jednina iako znači množinu

c) tvari ili materija – GRADIVNE IMENICE (brašno, čokolada, zlato)

2.) vlastite (ime kojim se imenuje samo jedno biće, stvar ili pojava)

- Marko, Osijek, Drava, Mars, Hrvatsko zagorje....

- Gramatičke osobine imenica -

- gramatičke osobine imenica su:

1.) rod (muški, ženski, srednji)

2.) broj (jednina i množina)

- vlastite imenice i neke gradivne imaju samo jedninu – SINGULARIA TANTUM (lat. singular – jednina)

– Dubrovnik, Vlatko, mlijeko, brašno

- neke imenice imaju samo množinu – PLURALIA TANTUM (lat. Plural - množina) – hlače, naočale, grablje, vrata, ljestve...

3.) padež (“padati iz oblika u oblik”)

N – tko? što?

G – koga? čega?

D – komu? čemu?

A – koga? što?

V – oj!

L – o komu? o čemu?

I – s kim? čim?

- postoje 3 vrste deklinacija: 1.) a – deklinacija (imenice m. i sr. roda)

m. r. jd. N – jelen, G – jelen-a....

sr. r. jd. N – selo, G – sel-a...

2.) e – deklinacija (imenice uglavnom ženskog roda)

ž. r. jd. N – žena, G – žen-e

3.) i – deklinacija (im. ž. roda) N – noć, G – noć-i

- naziv su dobile po nastavku u genitivu jednine

GLAGOLI

- **GLAGOLI** – su promjenjive riječi kojima se izriče radnja, stanje ili zbivanje

- imamo jednostavne i složene glagolske oblike

Jednostavni gl. oblici:

1. **INFINITIV** – neodređeni gl. oblik

- tvori se nastavcima -**ti** ili -**ći** : raditi, učiti, doći, moći...

2. **PREZENT** (sadašnje vrijeme)

- <u>tvori se nastavcima:</u>	- em	- jem	- im	- am
	jedem	pijem	vidim	spavam
	jedeš...	piješ...	vidiš...	spavaš...

*prezent pomoćnog gl. **BITI**

jd. 1. **jesam (sam)** 2. **jesi (si)** 3. **jest (je)**

* prezent pom. gl. **HTJETI** :

jd. 1. **hoću (ću)** 2. **hoćeš (ćeš)** 3. **hoće (će)**

mn. 1. jesmo (smo) 2. jeste (ste) 3. jesu (su)

mn. 1. hoćemo (ćemo) 2. hoćete (ćete) 3. hoće (će)

3. AORIST (prošlo svršeno vrijeme)

- ako završava na samoglasnik, nastavci su:

- **h**, - **o**, - **o**, - **smo**, - **ste**, - **še**:

pr. pročit**h**, pročit**o**, pročit**o**, pročit**smo**..

- ako završava na suglasnik, nastavci su:

- **oh**, - **e**, - **e**, - **osmo**, - **oste**, - **oš**

pr. rek**oh**, reč**e**, reč**e**, rek**osmo**...

4. IMPERFEKT (prošlo nesvršeno vrijeme)

- tvori se od nesvršenih glagola i nastavka: - **ah**, - **aše**, - **aše**, - **asmo**, - **aste**, - **ahu**

primjer: pis**ah**, pisa**še**, pisa**še**, pisa**smo**, pisa**ste**, pisa**hu**

5. GLAGOLSKI PRIDJEV RADNI

- tvori se od infinitivne osnove i nastavka: - **o**, - **la**, - **lo**, - **li**, - **le**, - **la** (radio, radila, radilo..)

6. GLAGOLSKI PRIDJEV TRPNI

- tvori se od infinitivne osnove i nastavka: - **n**, - **na**, - **no**, - **ni**, - **ne**, - **na** (nazvan, nazvana, nazvano)

- **t**, - **ta** - **to**, - **ti**, - **te**, - **ta** (otet, oteta, oteto...)

7. GLAGOLSKI PRILOG SADAŠNJI – tvori se od nesvršenih glagola

- tvori se tako da se 3. l. mn. prezenta doda nastavak - **ći**

primjer: *čitaju* (3. l. mn.) + **ći** = *čitajući*

8. GLAGOLSKI PRILOG PROŠLI – tvori se od svršenih glagola

- tvori se tako da se infinitivnoj osnovi doda nastavak - **vši** (pr. razmisli + **vši** = razmislivši)

9. IMPERATIV (zapovjedni način) – njime se izriče zapovijed, zabrana, opomena

jd. 1. – 2. **radi** 3. **neka radi**

mn. 1. **radismo** 2. **radiste** 3. **neka rade**

Složeni glagolski oblici

1. PERFEKT (prošlo vrijeme) - tvori se od gl. pridjeva radnog i prezenta pom. gl. BITI

/
radio / **sam**

2. PLUSKVAMPERFEKT (pretprošlo vrijeme)

- tvori se od perfekta pom. gl. BITI i gl. pridjeva radnog

/ /
bio sam **radio**

- ili od imperfekta pom. gl. BITI i gl. pridjeva radnog: *bijah radio, bijaše radio...*

3. FUTUR I. (buduće vrijeme)

- tvori se od nenaglašenog prezenta pom. gl. HTJETI i infinitiva

/ /
ću **raditi**

*futur I. pomoćnih glagola: *bit ću (ću biti)...* *htjet ću (ću htjeti)...*

4. FUTUR II. (predbudoće vrijeme)

- tvori se od svršenog prezenta pom. gl. BITI i gl. pridjeva radnog

/	/
budem	radio
budeš	radio...

5. KONDICIONAL I. (sadašnji)— njime se izriče radnja koja bi se mogla izvršiti, želja

- tvori se od aorista pom. glagola BITI i gl. pridjeva radnog

bih / **radio**

*kondicional I. pom. glagola: *bih bio / bih htio*

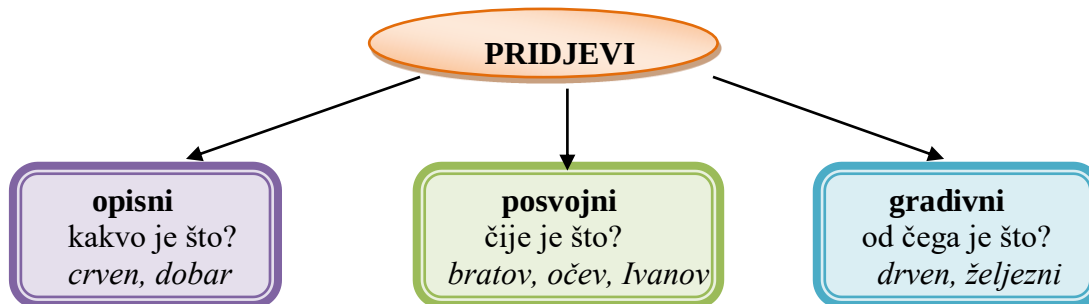
6. KONDICIONAL II. (prošli) – nijme se izriče radnja koja bi se mogla izvršiti u prošlosti

- tvori se od kondicionala I. pom. gl. BITI i gl. pridjeva radnog

bio bih radio

Pridjevi

➤ **PRIDJEVI** – promjenjive riječi koje se pridijevaju imenicama da bi označili njihovo svojstv

- pridjevi mogu imati određeni i neodređeni oblik

- određeni pridjevi odgovaraju na pitanje **KOJI?** (Kako se zove onaj žuti cvijet?)

- neodređeni pridjevi odgovaraju na pitanje **KAKAV?** (Cvijet je žut.)

- Sklonidba određenih i neodređenih pridjeva -

određeni oblik

neodređeni oblik

jd. N veliki grad
G velikog grada
D velikom gradu
A veliki grad
V veliki gradu
L velikom gradu
I velikim gradom

N **velik** grad
G **velika** grada
D **veliku** grad
A **velik** grad
V /
L **veliku** gradu
I **velikim** gradom

- u množini se oba pridjeva dekliniraju jednako: N veliki....., G velikih....., D velikim...

Komparacija (stupnjevanje) pridjeva

- komparacija - uspoređivanje osobina dvaju ili više predmeta
- postoje 3 stupnja: 1. stupanj - **pozitiv** (*star mornar*)
2. stupanj - **komparativ** (*stariji mornar*)
3. stupanj - **superlativ** (*najstariji mornar*)

- **KOMPARATIV** se tvori od pozitiva i nastavaka:

- a) - **(j)i** : *vruć - vrući, riđ - riđi, mlad - mlađi, blag - blaži, crn - crnji, suh - suši, gluh - gluši*
- b) - **iji**: *star - stariji, zdrav - zdraviji, čist - čistiji, mrk - mrkiji*
- c) - **ši**: imaju samo 3 pridjeva: *lijep - ljepši, mek - mekši, lak - lakši*
- d) nepravilnu komparaciju imaju: *dobar - bolji, velik - veći, zao - gori, malen - manji*

- **SUPERLATIV** se tvori tako da se komparativu doda prefiks - **naj**: *najljepši, najbolji, najmanji*
ako komparativ počinje sa - **j**, pri pisanju dolazi do udvajanja suglasnika: *najjači, najjadniji*

ZAMJENICE

- su promjenjive riječi koje zamjenjuju imenice i pridjeve
- podjela zamjenica:

OSOBNЕ (lične)	ja, ti, on, ona, ono; mi, vi, oni, one, ona
POVRATNA	sebe, se
POSVOJNE	moj, tvoj, njegov, njezin; naš, vaš, njihov
POVRATNO-POSVOJNA	svoj
POKAZNE	ovaj, taj, onaj; ovakav, takav, ovolik, tolik
UPITNE I ODNOSNE	tko, što, koji, čiji, kakav, kolik
NEODREĐENE	netko, nešto, nečiji, itko, išta, nitko, ništa, svatko, svašta, bilo tko, tko god, sav

1. osobne zamjenice – zamjenjuju osobe, lica

N	ja	ti	on	ona	mi ...
G	mene, me	tebe, te	njega, ga	nje, je	nas
D	meni, mi	tebi, ti	njemu, mu	njoj, joj	nama
A	mene, me	tebe, te	njega, ga	nju, ju	nas
V	/	ti	/	/	mi
L	meni	tebi	njemu	(o) njoj	nama
I	(sa) mnom(e)	tobom	njim(e)	njom(e)	nama

2. povratna zamjenica - sebe, se
(radnja se vraća na subjekt)

N	/
G	sebe, se
D	sebi, si
A	sebe, se

3. posvojne – zamjenjuju posvojne pridjeve
(odgovaraju na pitanje: čiji, čija, čije)

N	moj
G	mojeg(a), mog(a)
D	mojem(u)
A	mojeg(a), mog(a)

V /
L sebi
I sobom

V moj
L mojem(u), mom(e,u)
I mojim

4. **povratno-posvojna**: svoj
(označuje da nešto pripada subjektu)

N **svoj**
G svojeg(a), svog(a)
D svojemu
A svojeg(a), svog(a)
V /
L svojem(u), svom(u)
I svojim

5. **pokazne zamjenice** – upućuju na
nešto što se nalazi u blizini govornika

N **ovaj**
G ovog(a)
D ovom(u)
A ovog(a)
V /
L ovom (e,u)
I ovim (e)

5. **upitne i odnosne zamjenice** – upitne dolaze u upitnim rečenicama, odnosne u odnosnim

N tko	što
G kog(a)	čeg(a)
D kom(u,e)	čem(u)
A kog(a)	što
V /	/
L kom(u,e)	čem(u)
I kim(e)	čim(e)

6. **neodređene zamjenice** – upućuju na nepoznate, neodređene osobe

- neodređene zamjenice složene sa *tko*, *što*, *koji čiji*, *kakav*, *kolik* mijenjaju se kao te upitne zamjenice

primjer: N netko	nešto	nitko
G nekoga	nečega	nikoga
D nekome...	nečemu...	nikomu...

- zamjenice **neki** i **svaki** mijenjaju se kao određeni pridjevi

primjer: N neki	svaki
G nekoga	svakoga
D nekome...	svakome...

- zamjenica **sav** ima posebnu promjenu (ženski rod **sva**, srednji **sve**)

N sav
G svega
D svemu
A svega
V /
L svemu
I svime

Pisanje neodređenih zamjenica

Tko god dođe, dobro dođe.
/
bilo tko

Ako tkogod dođe, pozovite me.
/
netko

neispravno napisano

ispravno napisano

za ništa
od nikoga
u nikakvim

ni za što
ni od koga
ni u kakvim

BROJEVI

- **BROJEVI** – su promjenjive riječi koje označavaju koliko čega ima i koje je što po redu
- podjela brojeva:
 - ♦ glavni – jedan, dva, dvadeset dva ...
 - ♦ redni – prvi, drugi, dvadeset drugi ...
- podjela glavnih brojeva:
 - ♦ osnovni: od 1 do 9, 10, 100, 1000, itd.
 - ♦ izvedeni: 11, 12,... 21, 99, 101, itd.
- pisanje rednih brojeva – svi redni brojevi pišu se s točkom
 - ♦ arapski: 2., 10., 15., 27.,
 - ♦ rimski: II., IV., XXVII.,

- DEKLINACIJA BROJEVA -

- od glavnih brojeva dekliniraju se samo brojevi od 1 do 4:

N – jednog, G – jednog /a, D – jednom /e/u, A – jednog /a, V – jedan, L =D, I –jednim
N – dva, G – dvaju, D – dvama, A – dva, V – dva, L – dvama, I – dvama

- redni brojevi sklanjaju se kao određeni pridjevi:

N -prvi, G -prvog/a, D - prvom/u/e, A -prvi/ prvog/a, V- prvi, L - prvom/u/e, I –prvim

Pisanje brojeva:

- 25 – dvadeset pet; 100 – sto, stotina; 200 – dvije stotine, dvjesto, dvjesta
- oblici s riječi **puta** pišu se: jedanput, dvaput ili jedan puta, dva puta

BROJEVNE IMENICE - BROJEVNI PRILOZI - BROJEVNI PRIDJEVI

- **brojevnice imenice** su po obliku imenice, a po značenju brojevi
na primjer: dvojica, trojica, dvoje, troje, četvorica; stotina, tisuća.....
- **brojevni prilozi** – izriču približnu količinu nečega: desetak, petnaestak, stotinjak..
 - tvorba: neki broj + sufiks - ak = brojevni prilog
deset + - ak = desetak
- **brojevni pridjevi** imaju službu pridjeva, a značenje broja (dolaze uz imenice koje imaju samo množinu)
na primjer: dvoji svatovi, desetore hlače

Nepromjenjive vrste riječi

1. PRILOZI – nepromjenjiva vrsta riječi kojima se izražavaju okolnosti vršenja radnje

- prilažu se glagolima
- mogu se priložiti i imenicama i pridjevima: *mnogo* posla, *jako* lijepo.
- vrste priloga: **mjesni** (gdje?kamo?kuda?) – *ondje, tamo, ovamo, tu...*
vremenski (kada?otkada?) – *sada, nikada, danas, ljetos...*
načinski (kako?) – *dobro, loše, tako...*
uzročni (zašto?) – *zato, stoga...*
količinski (koliko?) – *mnogo, ovoliko, toliko...*

2. PRIJEDLOZI – nepromjenjiva vrsta riječi, označavaju odnose među imenicama

- ne mogu stajati samostalno, nego uz imenske riječi (*u njemu, na suncu, pred kućom...*)
- prijedlozi su: **do, iz, k, na, nad, o, od, po, pod, pri...**

Prijedlozi uz padeže:

- s genitivom: **bez, blizu, do, iz, iza, kod, kraj**
- s dativom: **k(a), nasuprot, untoč, usprkos**
- s akuzativom: **kroz, među, za, na, nad, pod, pred, u, uz**
- s lokativom: **u, na, po, pri, prema, o**
- s instrumentalom: **među nad, pod, pred, s(a), za**

3. VEZNICI – nepromjenjiva vrsta riječi koje povezuju dvije riječi ili rečenice

VRSTE VEZNIKA	
sastavni	i, pa, te ni, niti
rastavni	ili
suprotni	a, ali, nego, već, no
isključni	samo, samo što, tek, tek što, jedino, jedino što
zaključni	dakle, zato, stoga
nepravi (služe za povezivanje zavisno složenih rečenica)	odnosne zamjenice: tko, što... prilozi: kamo, kada... veznici: da, ako, iako....

4. ČESTICE – nepromjenjiva vrsta riječi koja služi za preoblikovanje, mijenjanje značenja. To su:

ne – mijenja jesnu rečenicu u niječnu: *Želim to – Ne želim to.*

li, zar – služe za oblikovanje pitanja: *Hoćeš li? Zar hoćeš?*

evo, eto, eno, neka, čak

5. USKLICI – njima označavamo osjećaje, raspoloženje ili neki zvuk u prirodi

- to su: **oh, eh, hi, haj, jao, uf, bljak, pljus...**

SINTAKSA

- dio gramatike koja proučava rečenicu naziva se - **SINTAKSA**
- stariji naziv – **skladnja ili rječoslaganje**

- SINTAKTIČKE JEDINICE -

- sintaktičke jedinice su:

- 1.) REČENICA – riječ ili skup riječi kojom se izriče obavijest
- pr. *More. Sjedili smo na pješčanoj plaži.*
- 2.) RIJEČ – skup glasova koji ima neko značenje
- pr. *more, sunce, plaža*
- 3.) SINTAGMA - spoj riječi koji ima novo značenje
- sastavljena je od 2 ili više punoznačne riječi (imenice, zamjenice, pridjevi, brojevi, glagoli, prilogi) koje tvore cjelinu
- pr. *dobra knjiga, ljetni praznici*

Sročnost (kongruencija)

Primjeri:

- a) pravi sluga / *prava sluga (*dobra / dobar knjigovođa, kolega...)
- b) Moji kolege stalno me zovu. / Moje kolege stalno me zovu.
- c) Skitnice su zaposjeli trg. / Skitnice su zaposjeli trg.
- d) Braća su stigla. / *Braća su stigli.

Birajući jednu od inačica, ponekad nismo sigurni treba li upotrijebiti nastavak prema **obliku** ili prema **smislu**.

Imenica „sluga“ završava na „a“, kao imenica ženskoga roda, pa se tako i deklinira.

Međutim „sluga“ imenuje osobu muškoga spola pa uz ovu imenicu *po smislu* dolazi atribut muškoga roda (*pravi sluga*)

Riječi se u rečenici mogu slagati po **obliku** (gramatički) i po **smislu** (logički).

PRAVILA imenica muškoga roda na „a“: sluga, knjigovođa, kolega - sklanjaju se kao imenice ženskoga roda, a označuju osobu muškoga spola

1. U jednini atribut se slaže s imenicom u muškom rodu *po smislu* (**pravi sluga**)
2. U množini atribut se može slagati s imenicom i u muškom rodu *po smislu* i u ženskom rodu *po obliku* (**moji /moje kolege...**)
3. U jednini se subjekt slaže s predikatom u muškom rodu *po smislu* (**Pravi bi kolega pritekao u pomoć**)
4. U množini se subjekt može slagati s predikatom u ženskom rodu *po obliku* i u muškom rodu *po smislu* (**Kolege su zabrinute/zabrinuti. Knjigovođe su napravile/napravili**)

PRAVILA imenica muškoga roda na „a“: skitnica, budala, kukavica - sklanjaju se kao ženski rod, a označuju osobe i m. i ž. spola

1. Atribut se u jednini slaže s imenicom u ženskom rodu *po smislu* (**Ona je takva kukavica. Dorica se pretvorila u ovakvu skitnicu.**)
2. Atribut se u jednini slaže s imenicom u muškom rodu *po smislu*. (**On je takav kukavica. Luka se prerušio u seoskog skitnicu.**)
3. Atribut se u množini može slagati s imenicom i u muškom i u ženskom rodu. (**One su obične kukavice. Oni su obične kukavice. Ti/Te kukavice**)
4. Subjekt se obično slaže s predikatom u ženskom rodu *po obliku*. (**Skitnice su zaposjele glavni trg jer su željele malo pažnje prolaznika.**)

Stilski obilježena uporaba: Ovi jadni gradski skitnice zaslužuju pomoć.

PRAVILA za zbirne imenice na „a“ :braća, djeca, gospoda

1. Glagol u službi predikata je u množini, a pridjevna riječ uz imenicu u množini srednjega roda (**Pametna su se braća namjeravala domoći blaga. Djeca su sretna.**

Gospoda su se držala po strani)

Stilski obilježena uporaba: Ide gospoda.

Zbirne imenice na „ad“ (momčad, čeljad, zvjerad) imenuju skup/množinu, ali su gramatički jednina. Predikat može biti u jednini ženskoga roda ili u množini srednjega roda: *Momčad trči brzo. Zvjerad je bila uznemirena. Došla su mu unučad.*

BROJEVI - pravila pisanja nekih brojeva

Primjeri:

- a) Dva su broda uplovilaa u luku. / *Dva je broda uploviloo u luku.
- b) Oba su staraa. / *Oba su starii.
- c) Šest gledatelja pratii natjecanje. / *Šest gledatelja pratee natjecanje.
- d) Devet kuća dijeliloo ih je do kraja. / *Devet kuća dijelilee su ih do kraja.
- e) Trojica te čekaju. / *Trojica te čekaa.
- f) Dvoje je stiglo. / *Dvoje su stiglii.

PRAVILA za: dva, oba, obadva, tri, četiri (muški i ženski rod)

- 1. Glagol je uvijek u množini (*Dva čovjeka dolaze. Puta su dva. Tri se polja obrađuju. Seljaka su ti na polju. Trideset dva čovjeka dolaze.)*
- 2. Glagolski pridjev (dio glagolskog predikata) i imenska riječ (dio imenskog predikata) u množini su srednjega roda.

*(Još su dva dječaka došla. Tri su igrača dotrčala. Četiri su čekala na klupi.
Oba su dobra. Još su tri igrača pronađena. Četiri su spremna za igru.)*
- 3. Kada je atributni skup iza imenice, atribut može biti i u muškom i u srednjem rodu.
(Dva dječaka, sretnaa/sretnii i veselaa/veselii igraju košarku.)

PRAVILA za brojeve od PET nadalje

- 1. Glagol je uvijek u jednini. (*Pet novih filmova stiže u kina. Šest studenata sutra odlazi na izlet. Devetnaest izletnika čeka vodiča.)*
- 2. Glagolski pridjev (dio glagolskog predikata) i imenska riječ (dio imenskog predikata) nalazi se u srednjem rodu jednine.

(Pet ljudi bilo je strpljivo. Sedam mora dijelilo ih je od cilja. Osam štapova čekalo je ribiće. Dvadeset sedam znatiželjnika smješteno je na brod. Pet izletnika vođeno je sporednim putem.)

PRAVILA za brojevnice imenice na „ica“ (dvojica, obojica, trojica, četvorica)

- sklanjaju se kao imenice ženskoga roda na „a“, a označuju muške osobe.

1. Kada je atributni skup iza imenice, atribut može biti i u muškom i u srednjem rodu.

(Dvojica dječaka, sretna/sretni i vesela/veseli, igraju košarku.

2. Glagolski je predikat uvijek u množini.

(Dvojica trče, a petorica silaze. Trojica te čekaju. Dolaze sedmorica.)

3. Glagolski pridjev (dio glagolskog predikata) i imenska riječ (dio imenskog predikata) nalaze se u množini srednjega roda.

(Dvojica su potrčala, a petorica sišla. Sva su sedmorica stigla. Trojica su izabrana. Pozvana su samo dvojica.)

Iznimka: Glagolski pridjev i imenska riječ u predikatu mogu biti i u muškom i u srednjem rodu množine ako uz takve imenice stoji dopuna – osobna zamjenica u 3. licu ili imenica u muškom rodu: **(Njih trojica nisu došla/došli.**

Ova petorica su najbolja/najbolji.

Trojica učitelja nisu došla/došli.

PRAVILA za brojevnice srednjega roda (dvoje, oboje, troje, četvero...)

- te imenice označuju skup pripadnika različitoga spola

1. Uz takve imenice atribut je u jednini srednjega roda.

(Ovo dvoje nije jedno za drugo. To troje brzo se vratilo.)

2. Glagolski je predikat obično u jednini srednjega roda. (Ako nema dopune u genitivu ili ako uz takvu brojevnice imenicu dolazi nenaglašeni oblik osobne zamjenice

(Dvoje je stiglo. Sedmero je zbrinuto. Dvoje ih je došlo zajedno.)

3. Glagolski predikat može biti u množini ako uz takvu brojevnice imenicu dolazi naglašeni oblik osobne zamjenice „mi“, i to ispred predikata.

(Nas dvoje poznavali smo se pet godina.)

SLAGANJE PREDIKATA S VIŠE SUBJEKATA (pravila)

Subjekt je ispred predikata: Ana pjeva. Ana je pjevačica. Knjiga je bila čitana.

Predikat je ispred subjekta: Čula se buka i smijeh.

Čuo se smijeh i buka.

Čulo se glasanje i smijeh.

Čuli su se smijeh i buka.

PRAVILA:

1. Ako su subjekti različitog roda, predikat je najčešće u množini muškoga roda.

(Predstavljani su izumi i pomagala. Polja i rijeke su požutjeli!)

2. Ako su subjekti srednjega roda, predikat je u množini muškoga roda.

(Polje i selo su poplavljani.)

3. U glagolskim predikatima subjekti ženskoga i srednjega roda mogu se slagati i s predikatnom riječju u jednini.

(Ove godine uništila je tuča i suša sve vinograde.)

4. Ako je u rečenici više subjekata istoga roda, predikat može biti u množini toga roda.

(Kuća i vlaga su neugodne.)

5. Ako je u rečenici više subjekata ženskoga ili srednjega roda, predikat može biti i u jednini toga roda.

(Kiša i vlaga je neugodna. More i sunce je tu.)

Dakle, predikat je u množini muškoga roda:

- ♥ kada je više subjekata u jednini istoga ili različitog roda
(Predstavljani su Ivan, Luka i Filip. Predstavljani su pas, ribica i lane.)

- ♥ kada je više subjekata u množini muškoga roda
(*Predstavljani su izumitelji i njihovi izumi.*)
- ♥ kada je više subjekata u množini različitoga roda
(*Predstavljani su izumi i pomagala.*)
- ♥ kada je više subjekata u množini različitoga roda i broja
(*Predstavljani su nova računala i voditeljice projekta.*)

Iznimka je ako su svi subjekti ženskoga roda: *Predstavljene su majka i kći.*

Riječi iz poštovanja: Predikat je uz zamjenicu Vi (iz poštovanja, nepoznate osobe i sl.)

uvijek u množini muškoga roda, bez obzora na spol.

NEPRAVILNO: *Teta Ana, Vi ste me zvala? *Nemojte biti tako nepristojan, mladiću.

PRAVILNO: *Teta Ana, Vi ste me zvali? Nemojte biti tako nepristojni, mladiću.*

REČENICA

Rečenica je jezična jedinica kojom prenosimo obavijest.

Rečenica je misao izražena riječima.

Ljudi komuniciraju međusobno tako da rečenice povezuju u smislene cjeline kroz govor ili pismo. Tako nastaje tekst ili diskurz. (vidi udžb.str.32.)

Diskurz (lat. „discursus“- razgovor, raščlanjivanje)

- jezična jedinica najviše razine u kojoj postoje odnosi međusobne zavisnosti
- tamo gdje prestaje ta zavisnost, diskurz je završen
- diskurz je *potpun jezični izraz* koji sadrži sve što je trebalo i što se htjelo reći
- osnovna mu je značajka *dovršenost i skladna cjelina*

(diskurz može biti samo jedna rečenica, ali i ciklus Proustovih romana jer svaki je od navedenih primjera DOVRŠENA cjelina i tako predstavlja diskurz; ako postoji bilo koja rečenica tipa:“*Zato su Rimljani i skovali taj izraz*“, koja ne može biti razumljiva bez poznavanja prethodnih dijelova teksta, u tom slučaju NIJE riječ o diskursu)

Rečenica je takav dio diskurza koji i sam može biti diskurz.

Vrste sintagme prema vrsti gramatičke veze među sastavnicama sintagme

1. SROČNOST (kongruencija)
2. UPRAVLJANJE (rekcija)
3. PRIDRUŽIVANJE

1. **SROČNOST** (kongruencija- od lat. riječi „congruere“- podudarati se)
- slaganje glavne i zavisne sastavnice tj. riječi unutar sintagme i rečenici u rodu, broju i padežu

Sročnost može biti *djelomična i potpuna*.

Potpuna sročnost: kada je zavisna sastavnica pridjevska riječ (tiha noć;
prvi susret; jedno ljeto...)

Djelomična sročnost: kada je zavisna sastavnica imenica (selo Mirkovci;
planina Velebit), ne moraju se uvijek slagati u rodu, broju
i padežu, ali i mogu (grad Split; rijeka Drava – apozicijska
sročnost)

Vrste sročnosti:

1. Subjektivno- predikatna (Ja tumačim gradivo. Ona je nepažljiva)
2. Imenska sročnost – glavna je sastavnica imenica, a zavisna bilo koja imenska riječ: imenica, zamjenica, pridjev ili broj (marljiva učenica)
Imenska sročnost može biti :

a) ATRIBUTNA - gl.sast. imenica, a zavisna pridjev, zamjen. ili broj
(mračno doba; njegova pogreška; prva ljubav)

b) APOZICIJSKA - i glavna i zavisna sastavnica su imenice
(planina Mosor; mjesto Pula; ministar Perić)

2. UPRAVLJANJE (rekcija- od lat. riječi „rectio“- upravljanje)

- gramatički odnos u kojem glavna sastavnica „upravlja“ gram.

osobinama zavisne sastavnice, a u ulozi je gl.sastavnice najčešće

GLAGOL određuje dopunu u određenom padežu tj.oblik zavisne sast.

Primjer: *Nemoj **me** lagati (nepravilno)*

*Nemoj **mi** lagati (pravilno – glagol „lagati“ traži dopunu u dativu)*

Osim glagola, upravljačka svojstva imaju:

- a) imenice (lijeni Sid; njegova pitanja; traženje izlaza; naslage leda...)
 - neki su od ovih atributa sročni (lijeni, njegova), a neki nisu (izlaza, leda)
 - nesročne attribute zovemo IMENSKIM(nesročnim) ATRIBUTIMA koji su najčešće u genitivu (vrata kuće; čaša mlijeka; traženje izlaza; vrh brijega)
- b) pridjevi (pun vode; sklon svađi)
- c) brojevi (prvi u rukometu)
- d) neki prilozi (mnogo uspjeha)

Jako i slabo upravljanje

- a) **JAKO UPRAVLJANJE** - glavna sastavnica strogo određuje leksičko- gramatička svojstva zavisne sastavnice i pritom se ne može izraziti drukčijim gramatičkim oblikom (*obraniti dijete; izazvati katastrofu; pjevanje pjesme; bavljenje sportom..*)
 - izravni objekt (akuzativ)
- b) **SLABO UPRAVLJANJE** - zbog slabije gramatičke veze između glavne i zavisne sastavnice, može se sintagma i drukčije izraziti, a da se bitno ne promijeni značenje (*lutati poljem =lutati po polju*)
 - neizravni objekt (drugi padeži)

3. PRIDRUŽIVANJE

- veza među sastavnicama sintagme u kojoj je zavisna sastavnica

NEPROMJENJIVA RIJEČ (bez gramatičkih obilježja roda, broja i padeža) pa se glavnoj sastavnici pridružuje ili prema funkciji ili prema značenju.

Primjer: putovati dugo; spoticati se često; trčati brzo... željeti pitati; pjevati ležeći;
odgovoriti razmislivši...

Zavisna sastavnica označuje **okolnost** u kojoj se vrši glagolska radnja, tj. odnosi se

prema glavnoj kao njezina priložna oznaka.

Može biti rezultat pridruživanja (*hodati sporo; krenuti jutros*) ili rezultat upravljanja (*otisnuti se veslima; kružiti oko škole*- može se „prepričati“ kod slabog upravljanja: *kružiti školom*)

REČENICA KAO JEZIČNA JEDINICA

Članjivost rečenice

Članjivost je osobina u kojoj se rečenica može rastaviti na manje dijelove (rečenične članove) od kojih svaki ima službu u rečenici i u nekom je odnosu s drugim rečeničnim dijelovima.

Gramatičko ustrojstvo rečenice čine:

1. **samostalni ili glavni rečenični dijelovi:** predikat, subjekt, objekt i priložna oznaka (PREDIKAT je središte rečenice jer otvara mjesto svim ostalim samostalnim rečeničnim dijelovima)
2. **nesamostalni ili sporedni rečenični dijelovi:** imenski dodaci- atribut i apozicija

Primjer: *Bogati rimski građani ljeti su svoj mir tražili izvan grada.*

(U svakoj rečenici jedan oblik riječi ili glavna sastavnica otvara drugom obliku riječi ili zavisnoj sastavnici koji se prema njemu uvrštava)

Predikat (*su tražili*) otvorio je mjesto: subjektu (tko? *građani*); POV (kada? *ljeti*) i POM (gdje? *izvan grada*); objektu (što? *mir*)

Subjekt (im.) otvorio je mjesto nesamost.reč.dijelovima: atributima(*bogati, rimski, svoj...*)

Izricanje obavijesti o vremenu i načinu radnje

Izricanje vremena

1. Apsolutna uporaba glagolskih oblika (vrijeme u kojem se govori)

Kategorijom vremena izričemo sadašnjost, prošlost i budućnost radnje različitim glagolskim oblicima.

Sadašnjost izričemo prezentom nesvršenih glagola: Pričam s tobom.

Prošlost izričemo aoristom, imperfektom, pluskvamperfektom i perfektom: Pričali smo s tobom (perfekt)

Budućnost izričemo futurom prvim i drugim: Pričat ćemo s gostima (futur prvi)

2. Relativna uporaba glagolskih vremena (vrijeme u kojem se govori)

Primjer: U Hrvatsku dolazi milijun gostiju ovoga ljeta. Što rekoš, ne porekoh.

Tko će znati, možda su nas zaboravili.

- prezentom možemo izreći relativnu sadašnjost (zapravo se govori o budućem vremenu): U Hrvatsku dolazi...
- aoristom možemo izreći relativnu prošlost (zapravo se opet govori o budućem vremenu): Što rekoš, ne porekoh
- futurom prvim možemo izreći relativnu budućnost (koja se odnosi na sadašnjost): Tko će znati, možda su nas zaboravili.

Da bismo izrazili vrijeme, ne moramo uvijek u rečenici upotrijebiti glagolske oblike.

To možemo učiniti i **drugim vrstama riječi**, istim onima kojima obično izričemo priložne oznake:

- sadašnjost možemo vremenskim prilogom ili glagolskim prilogom sadašnjim (*Kada dolaze gosti? Danas. Očekujući goste, pospremajte stan.*)
- prošlost možemo izreći vremenskim prilogom i glagolskim prilogom prošlim (*Kada su se gosti javili? Jučer. Završivši posao, odlučili su doći.*)
- budućnost možemo izreći vremenskim prilogom (*Sutra otiđite na izlet*)

Izricanje načina

Obavijest o vremenu i načinu radnje najčešće izričemo:

a) **glagolskim oblicima i to na 4 načina:**

1. INDIKATIV (neutralan) izriče objektivni stav prema radnji: *Iznajmit ćemo čama.*
2. IMPERATIV (zapovjedni) njime nekoga potičemo na nešto: *Iznajmite čamca!*

3. KONDICIONAL (pogodbeni) izričemo uvjet pod kojim će se radnja izvršiti:

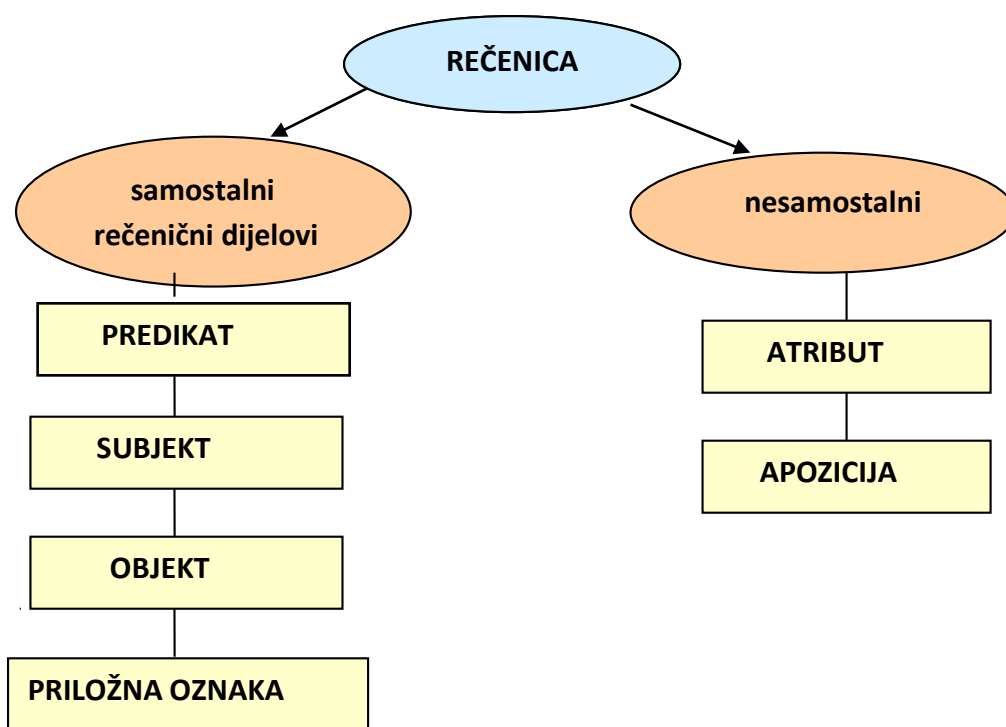
Iznajmili bismo čamac ako biste išli s nama. (kond.1.)

4. OPTATIV njime izričemo želju: *Dobro došli!*

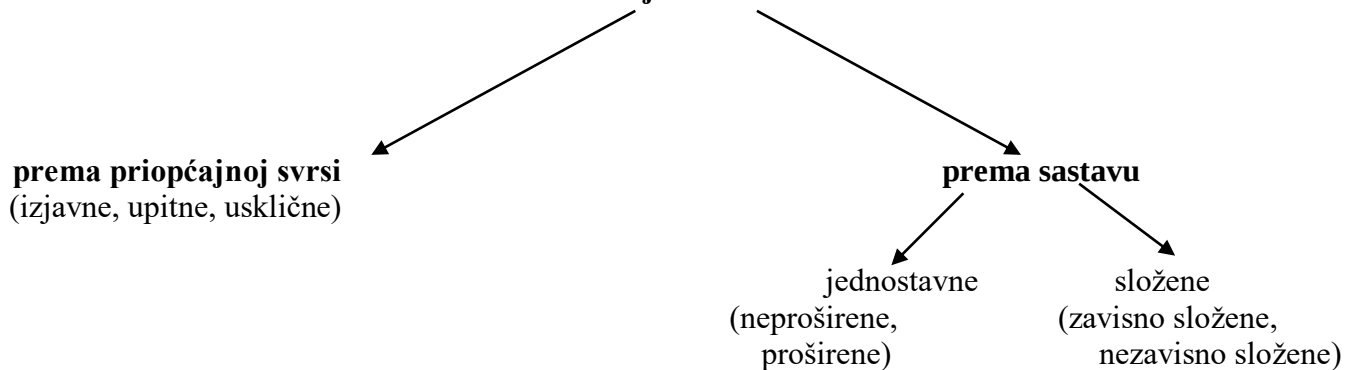
b) *drugim sintaktičkim sredstvima* (prilozi, imenice i drugi izrazi): zapovijed (*Pst! Dosta!*);

uvjete možemo izraziti (*uz novčanu naknadu..., bez oštećenja..., na jedan sat....*)

REČENIČNI DIJELOVI

- Podjela rečenica -

Predikat

- **predikat** je temeljni dio rečenice; on izriče što subjekt radi
- po njemu se ravnaju ostali dijelovi u rečenici
- obično se izriče glagolom

Vrste predikata

glagolski predikat	imenski predikat
- izrečen je glagolom - primjer: Učim hrvatski. / glagolski predikat	- izrečen je pomoćnim glagolom biti i nekom imenskom riječju - *glagol + imenica, pridjev, zamjenica, broj - pomoćni glagol služi kao spona (sam si, je...) - primjeri: Ja sam učenik. - pomoćni glagol + imenica Ivica je zadovoljan. - pom. gl. + pridjev Odišlo je njegovo. - pom. gl. + zamjenica Ona je prva. - pom. gl. + broj

Subjekt

- **SUBJEKT** je ona riječ u rečenici kojom se izriče **tko je nositelj radnje**
- **slaže se s predikatom u rodu i broju**
- **najčešće se izriče imenicom u nominativu i odgovara na pitanje tko? i što?**

Izricanje subjekta

- u ulozi subjekta najčešće je imenica, no može biti bilo koja imenska riječ, gl. u infinitivu,

pr. **Kuća** je lijepa. (imenica)
Ti nam odgovori. (zamjenica)
Plavi su bili bolji. (pridjev)
Trojica su došla. (broj)
Šetati je lijepo. (gl. u infinitivu)

- subjekt se često izostavlja jer je već poznat iz predikata - **neizrečeni (skriveni) subjekt**

pr. Danas će pojesti čokoladu. (ona)

- rečenica u kojoj nema subjekta zove se **besubjektna rečenica**

pr. *Stari se. Priča se. U gradu se slavilo. Valjalo bi poći učiti.*

Objekt

- **OBJEKT** – njime se izriče predmet radnje
- on je dopuna glagolu
- riječ u službi objekta stoji u nekom od zavisnih padeža: G, D, A, L, I
- objekt ne može biti u nominativu i vokativu
- objekt može biti imenica i zamjenica (ponekad pridjev ili broj)
 - Vrste objekta -

1. izravni (direktni)

- gotovo uvijek je u akuzativu (*Promatram ulicu.*)
- mjestu u rečenici otvaraju mu prijelazni glagoli (imaju uza se imen. u akuzativu): *sanjati, pjevati zatvoriti...*
- uvijek je bez prijedloga

2. neizravni (indirektni)

- može biti: u genitivu - *Nagledao sam se svijeta.*
u dativu – *Pomogli su nam.*
u akuz. s prijedlogom – *Mislim na vas.*
u lokativu – *Priča se o izletu.*
instrumentalu – *Svi govore istim dijalektom.*
- mjesto mu otvaraju neprijelazni glagoli
- može biti prijedložni i besprijedložni

Priložne oznake

- **PRILOŽNA OZNAKA** – je riječ koja dopunjuje predikat kako bi označila mjesto, vrijeme, način i druge okolnosti u kojoj se obavlja radnja

VRSTA PRILOŽNE OZNAKE	PITANJA NA KOJA ODGOVARA	PRIMJER
PO mjesta	gdje? kamo? kuda? odakle? dokle?	<i>Ostajte <u>ovdje.</u></i> <i>Idemo u <u>Dubrovnik.</u></i>
PO vremena	kada? otkad? dokad?	<i>Polazimo <u>sutra.</u></i>
PO načina	kako?	<i><u>Brzo</u> smo trčali.</i>
PO uzroka	zašto? zbog čega?	<i>Tresao se <u>od straha.</u></i>
PO namjere	radi čega? s kojom namjerom?	<i>Idem na Rab <u>radi odmora.</u></i> <i>Dodite <u>na kavicu.</u></i>
PO količine	koliko? koliko puta?	<i>Roko je <u>nekoliko puta</u></i> <i>koraknuo.</i>
PO sredstva	čime? (izriče se instrument. bez prijedloga)	<i>Pišem <u>kemijskom olovkom.</u></i> <i>U školu idem <u>biciklom.</u></i>

PO posljedice	s kojom posljedicom?	<i>Smijmo se <u>do suza!</u></i>
PO pogodbe (uvjeta)	pod kojim uvjetom?	<i><u>Bez truda</u> nema uspjeha.</i>
PO društva	s kim? (izrče se instrument. s prijedlogom s/sa)	<i>Ivan je <u>sa susjedom</u> pričao o nogometu.</i>
PO smjera	kamo?	<i>Idem <u>k liječniku</u>.</i>

Atribut

- je dopuna imenici koja pobliže određuju njezino značenje

pr. Lagani povjetarac mrsio joj je kosu.

- postoje dvije vrste atributa:

1. pridjevni – odgovara na pitanja za atribut (koji?, čiji?, kakav?, kolik?)
- najčešće je pridjev ili pridjevna riječ (zamjenica, broj)

pr. Lijepo dijete. Naše dijete. Dva čovjeka.

- sročan je

2. imenski atribut - najčešće se izriče imenicom

- nikada nije u istom padežu kao imenica koju dopunjuje
- zato se i zove se nesročni atribut
- najčešće je u genitivu

pr. Donio je komad kruha.

/ /

A. jd m.r. G. jd. m. r.

Popio je čašu mlijeka.

Pojela je kockicu čokolade.

- nesročni atribut može biti besprijedložni i prijedložni

pr. Kupila je litru soka i kolač od voća.

Apozicija

- APOZICIJA je imenica koja pobliže označuje imenicu uz koju se nalazi
- osnovno svojstvo apozicije je sročnost (ili se barem slažu u padežu ili broju)

pr. Posjetit ću grad Pulu ovoga ljeta.

/ /

N jd.m.r A jd. ž.r

Čitam roman "Zlatarovo zlato".

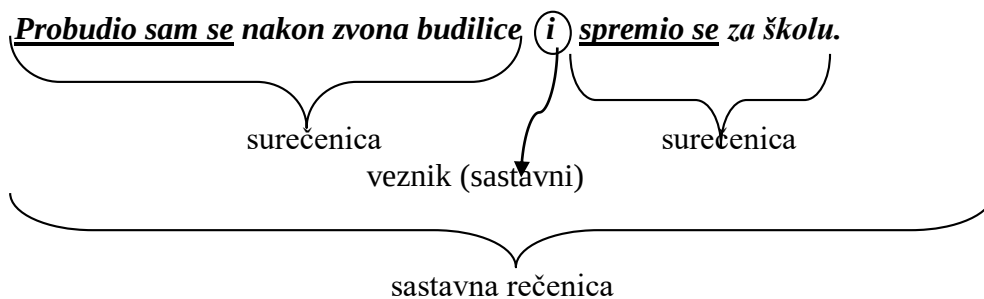
/ /

A jd. N jd.

NEZAVISNO SLOŽENE REČENICE

U sljedećoj rečenici podcrtajte predikate i zaokružite veznik.

Probudio sam se nakon zvona budilice i spremio se za školu.

- nezavisno složene rečenice nastaju povezivanjem jednostavnih rečenica (surečenica) veznicima
- nisu ovisne jedna o drugoj

► Vrste:

1.) **SASTAVNE** – i, pa, te, ni, niti

- ne odvajaju zarezom osim ako nešto ne želimo posebno istaknuti ili kod ponavljanja

➤ pr. *Idem u školu i plaćem od muke*

2.) **RASTAVNE** – ili (ili – ili) - ne ovise jedna o drugoj. Ne odvajaju se zarezom!

➤ pr. *Ili miruj ili izlazi!*

3.) **SUPROTNE** – a, ali, nego, već, no

- sadržaj jedne suprotan je sadržaju druge surečenice. Odvajaju se zarezom!

➤ pr. *Čovjek jede da živi, a ne živi da jede.*

4.) **ISKLJUČNE** – samo, samo što, tek, tek što, jedino, jedino što..

- sadržaj jedne isključuje sadržaj druge surečenice. Odvajaju se zarezom.

➤ pr. *Svi su zapisali zadaću, samo ja nisam.*

5.) **ZAKLJUČNE** – dakle, stoga, zato što

- sadržaj druge prelazi kao zaključak prve surečenice. Odvajaju se zarezom!

➤ pr. *Mislim, dakle jesam.*

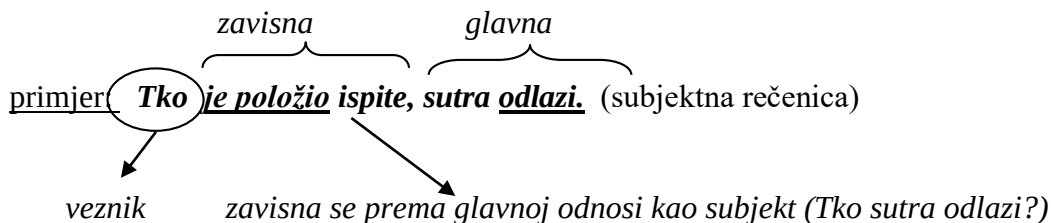
ZAVISNO SLOŽENE REČENICE

- u zavisno složenoj rečenici razlikujemo glavnu i zavisnu rečenicu

- **vrste:** SUBJEKTNE, PREDIKATNE, OBJEKTNE, ATRIBUTNE, PRILOŽNE

* prepoznavanje zavisno složenih rečenica:

- 1.) odrediti koliko ima predikata (koliko predikata, toliko rečenica)
- 2.) odrediti koja je rečenica glavna, a koja zavisna
- 3.) odrediti kako se zavisna rečenica odnosi prema glavnoj
- 4.) imenovati vrstu rečenice

- kada zavisna rečenica dolazi ispred glavne, odvaja se zarezom jer je to inverzija

* **Vrste zavisnih rečenica prema mjestu uvrštavanja***

► **PREDIKATNA REČENICA** - prema glavnoj rečenici odnosi se kao dio imenskog predikata

način vezanja

- veznik DA
- odnosne zamjenice (tko, što, koji, čiji, kakav...)

primjer

Oni su da ih boljih nema.
Filmovi nisu što su nekad bili.

► **SUBJEKTNA REČENICA** - prema glavnoj rečenici odnosi se kao subjekt prema predikatu

način vezanja

- veznik DA
- odnosne zamjenice (tko, što)
- odnosni prilog (kako)

primjer

Priča se da test nije bio težak.
Bit će što mora biti.
Cijeli se dan čuje kako ga hvale.

► **OBJEKTNA REČENICA** - prema glavnoj rečenici odnosi se kao objekt prema predikatu

način vezanja

- veznik DA
- odnosne zamjenice
- prilozi (kamo, kada, kako, neka..)

primjer

Nisu mi rekli da ste i Vi stigli.
Pokazat će nam što su priredili.
Nije znao kamo svi tako žurno idu.

► **ATRIBUTNA REČENICA** - uvrštava se u glavnu rečenicu na mjesto atributa

način vezanja

primjer

- veznik DA Bio je to prizor /da se pamti cijeloga života.
- odnosne zamjenice Idem u školu/ koja nije blizu.
- prilozi (kamo, kuda, gdje, kada...) Došlo je doba /kada valja razmisliti o svemu.

► **PRILOŽNE REČENICE** - uvrštava se u glavnu rečenicu na mjesto njene priložne oznake

način vezanja

primjer

- prilozi Kada pada snijeg, svi su putovi zatrpani.
- Gdje nema sloge, nema napretka.
- Makar smo se dogovorili, nije sve dobro ispalo.

- Vrste priložnih rečenica -

1.) **Mjesna rečenica** - zavisna se reč. uvrštava u glavnu kao njezina PO mjesta

- **veznici:** *gdje, kamo, kuda, odakle, dokle*
- **primjer:** *Popeli smo se visoko kamo zalaze samo divokoze.*

2.) **Vremenska rečenica** - zavisna se reč. uvrštava u glavnu na mjesto PO vremena

- **veznici:** *kada, dokle, čim, prije, nego, otkada, kad god, dok god*
- **primjer:** *Promatrao ju je dok je vježbala.*

3.) **Načinska rečenica** - zavisna se reč. uvrštava u glavnu na mjesto PO načina

- **veznici:** *kako, kako god, kao što, kao da, tako da*
- **primjer:** *Okrenula je volan kao što sam joj pokazao.*

4.) **Uzročna rečenica** - zavisna se reč. uvrštava u glavnu na mjesto PO uzroka

- **veznici:** *jer, što, budući da, kako, kada*
- **primjer:** *Budući da ste prekršili propise, morate platiti kaznu.*

5.) **Posljedična rečenica** - iskazuje posljedicu onoga što se događa u gl. rečenici

- **odgovara na pitanje:** S kojom posljedicom?
- **veznici:** *da, te*
- **primjer:** *Tresnuše dlanom u dlan da je sve pucalo.*

6.) **Namjerna rečenica** - zavisna se reč. uvrštava u glavnu na mjesto PO namjere

- **veznici:** *da, kako, li, neka*
- **primjer:** *Plove po nebu kako bi zaokupili njegovu pozornost.*

7.) **Pogodbena rečenica** - zavisna rečenica kojom se izriče pogodba

- **veznici:** *ako, kada, li, da*
- **primjer:** *Prekinut će im veze ako se ne budu javili do noći.*

8.) **Dopusna rečenica** - sadržaj zavisne u suprotnosti je sa sadržajem glavne (Unatoč čemu?)

- **veznici:** *iako, ako, ako i, makar, mada, premda, neka*

- **primjer:** *Zapalili su svijeću iako nije bilo mračno.*

KONEKTORI I MODIFIKATORI

Riječi se povezuju u tekst po određenim pravilima s pomoću rečeničnih priloga. Dvije su vrste rečeničnih priloga: konektori i modifikatori.

Konektori

Uzročni: razlog je to što, imajući na umu činjenicu da...

Vremenski: poslije (toga), nakon toga, zatim, u međuvremenu

Dodatni: što više, osim toga, uz to

Dopusni: ipak, svejedno, usprkos tome, unatoč tome...

Pogodbeni: u tom slučaju, inače

Suprotni: no, usprkos tomu, međutim, naprotiv, za razliku od toga, s jedne strane, s druge strane, ali...

Objasnidbeni: odnosno, to će reći, naime, drugim riječima, jednostavnije rečeno, točnije rečeno

Zaključni: zbog toga što, dakle, prema tome, stoga, s obzirom na to, zato, proizlazi da

Rečenice se povezuju u tekst modifikatorima tako da se s obzirom na govornu osobu kojom dodatnom nijansom modificira, prilagođuje, preinačuje značenje rečenice ispred koje se nalaze.

Modifikatori

nažalost (nepovoljnost)

vjerojatno (nesigurnost)

nasreću (povoljnost)

uglavnom (mogućnost)

RED RIJEČI U REČENICI

U hrvatskome je standardnom jeziku red riječi s gramatičkoga gledišta razmjerno slobodan. To znači da mu pripadaju i rečenica *Kraljica uzme ogledalo* ., i rečenica *Kraljica ogledalo uzme*., i *Uzme kraljica ogledalo*., i *Uzme ogledalo kraljica*., i *Ogledalo uzme kraljica*., i *Ogledalo kraljica uzme*.

Međutim, nisu sve te rečenice prikladne za uporabu u stilski neobilježenome tekstu. U njemu se očekuje neobilježen red riječi, a to je subjekt – predikat – objekt (*Kraljica uzme ogledalo*.). U neobilježenome su redu riječi pridjevni atribut i apozicija ispred imenice (*lijepa kraljica, djevojčica kraljica*), a imenski atribut iza imenice (*kraljica voda, kraljica visokih planina*).

U ostalim navedenim rečenicama red riječi nije neutralan, nego obilježen. On se upotrebljava kad se želi osobito istaknuti koja riječ u rečenici i pogodan je samo za književno i pjesničko izražavanje.

Zanaglasnice ili enklitike (riječi koje nemaju vlastiti naglasak, nego se naslanjaju na riječ ispred sebe i s njom čine glagolske: *je, su, će, bih*; čestica *li*) stoje na drugome mjestu u rečenici uz subjekt uz koji ne stoji atribut ili apozicija. Ako uz rečenični subjekt stoji atribut ili apozicija, zanaglasnica može stajati iza dijela predikata koji nosi značenje. Na primjer, u rečenici *Ona je lijepa kraljica* zanaglasnica stoji iza dijela predikata *je lijepa*. Ako stoji iza subjekta, kao u rečenici *Lukava je vještica*, zanaglasnica stoji na prvom mjestu u rečenici, odnosno iza prve naglašene riječi u rečenici s kojom čini naglasnu cjelinu: *Lukava je vještica*.

Rastavljanje imena i prezimena zanaglasnicom, npr. *Ana je Horvat* ušla u razred ., *Osnovna je škola Miroslav* u rečenici *Ona je lijepa kraljica* riječi u takvim rečenicama nije neutralan.

Organizacija teksta u kojemu dominira linearna tekstna veza

UVODNE REČENICE

- otvaraju tekst
- usmjerene ka razvoju teksta

SREDIŠNJE REČENICE

- linearno slijede jedna iz druge (svaka sljedeće proizlazi iz prethodne)

ZAVRŠNE REČENICE

- zatvaraju tekst
- riječi zaključnoga značenja: *zbog toga, zato, ukratko, na kraju, jednom riječju.*

Linearna tekstna veza

- Linearna tekstna veza vrsta je veze u kojoj su rečenice međusobno povezane tako da svaka sljedeća rečenica proizlazi iz rečenice koja joj prethodi. Za razumijevanje rečenica u takvu tekstu neophodno je poznavati kontekst u koji su rečenice uključene.
- ~~administrativni stil~~
- ~~znanstveni stil~~
- književnoumjetnički stil (bajke, novele, reportaže, vijesti...)

Paralelna tekstna veza

- Vrsta tekstne veze u kojoj rečenice nisu međusobno povezane tako da proizlaze jedna iz druge, već su u svojevrsnom paralelnom odnosu. Rečenice su povezane smislom, odnosno

No niti jedan prolaznik nije ostajao dulje od dvije noći jer selo je ovdje bilo ukleto: ovdje je uvijek vladala čudna tišina, krava nije mukala, magarac nije njakao, ptica nije cvrkutala, jato divljih pataka nije preletjelo praznim nebom, čak su i mještani malo razgovarali međusobno, samo najnužnijim stvarima. Čulo se samo žuborenje rijeke, danju i noću, snažne rijeke koja je vijugala planinskim šumama.

Amos Oz, Iznenada, u dubini šume

❖ Tvorba riječi

Tvorbene riječi – možemo raščlaniti na tvorbene sastavnice (vod-en, vod-o-zem-ac...)

Netvorbene riječi – ne možemo raščlaniti na tvorbene sastavnice (konj, ali...)

Tvorba riječi proučava pravila, načine oblikovanja i sredstva za oblikovanje novih riječi na temelju već postojećih riječi.

Osnovna riječ (polazišna) – služi kao polazište u tvorbi

Tvorenica – riječ koja nastaje tvorbom

Preoblika (semantička analiza) - provjera je li riječ tvorbena ili nije:

Ronilac = čovjek koji _____

Starac = _____ čovjek

Tvorbena analiza (raščlamba) – raščlanjivanje tvorenice na tvorbene sastavnice

Granica između tvorbenih sastavnica = tvorbeni šav

Preoblika

bratov → koji pripada bratu

neiskren → koji nije iskren

dugouh → koji je duga uha

tvorbena analiza

brat-ov

ne-iskren

dug-o-uh

Tvorbeni šav

Tvorbeni načini

izvođenje

slaganje

od jedne polazišne riječi

izvodimo tvorenicu (izvedenicu)

od dviju polazišnih riječi

slažemo tvorenicu (složenicu)

S obzirom na tvorbena sredstva razlikujemo nekoliko tvorbenih načina:

sufiksalna tvorba: tvorbena osnova + sufiks = izvedenica

rod+jak – rođak, odražava+nje – odražavanje, stol+ar – stolar...

prefiksalna tvorba: prefiks + tvorbena osnova

ne+pravedan – nepravedan, naj+veći-najveći

prefiksalno-sufiksalna tvorba: prefiks+tvorbena osnova+ sufiks

pod+zem+ni – podzemni, bez+imen+Ø

slaganje – složeno nesufiksalna tvorba (čisto slaganje): tvorb. osnova + tvorb. osnova

basn-o-pisac,

polusloženica: - (svaki dio zadržava naglasak, deklinira se samo 2. dio riječi)

hrvatsko-slovenski, lovor-vijenac, spomen-ploča...

složeno-sufiksalna tvorba: tvorbena osnova+tvorbena osnova+sufiks

konj-o-krad-ica, drug-o-lig-aš

srastanje - osnovna riječ + osnovna riječ:

blag+dan – blagdan, što+šta- štošta, dan+gubiti – dangubiti, u+oči - uoči

preobrazba (konverzija, mutacija) – jedna riječ bez dodavanja tvorbenih jedinica prelazi iz jedne vrste riječi u drugu; glasovni sastav ostaje joj isti, ali se mijenjaju gramatička obilježja

poimeničenje – *mlada (mladenka), Hrvatska (zemlja)*

popridjevljenje – *rascvala (trešnja), uvezena (tkanina)*

popriloženje – *lijepo (govoriti), dobro (raditi), loše (postupiti), nagonski (reagirati)*

povezničenje – *Ne govori kad te ne pitaju.*

Popredloženje – *krajem (zime)*

MOCIJSKA TVORBA:

direktor – direktorica, lav – lavica, student – studentica (mocijski parovi/ parne imenice)

SPECIFIČNOSTI

Glagolske imenice – nastaju sufiksalsnom tvorbom

zna+nje – znanje, kup+nja- kupnja

glag. imenice na –ba – bolje nego na –nje, -enje, -jenje:

prosidba, krunidba, nagodba

Glagoli:

rad-i-ti, um-ova-ti, telefon-ira-ti, ravn-a-ti, crven-i-ti, šap-nu-ti

perfektivizacija: kucati – kuc-nu-ti, šaptati- šap-nu-ti

imperfektivizacija: ograničiti: ogranič-ava-ti, dobaciti: dobac-iva-ti, dodijati: dodija-va-ti...
-iti - -jeti

-iti – prijelazni glagoli (crveniti sobu)

-jeti – neprelazni (crvenjeti)

Imenice za vršitelja radnje: bolje –telj nego –lac: gledatelj (-ica)/ gledalac (-ica?!)

~~Radiona~~ – radionica, ~~blagovaona~~ – blagovaonica, ~~čekaona~~ – čekaonica, ~~učiona~~ – učionica

PRIDJEVI

Imena na –v dobivalju sufiks –ljev: Jakov-ljev, Čehov-ljev...

Imena na –av mogu imati i –ov i –ljev: Braslavov /Braslavljev...

LEKSIKOLOGIJA

- **LEKSIKOLOGIJA** – znanost koja proučava lekseme
- kao znanost oblikovala se tek u 20. st.
- **LEKSEM** – riječ koja predstavlja ukupnost svojih oblika i značenja

primjer: UČENIK (učenik, učeniku....)

- ide u školu

- kasni na sat
- dobiva ocjene

LEKSEM = oblik + značenje

- **leksemi** se dijele na:

1. PUNOZNAČNE RIJEČI ili PUNOZNAČNICE

- to su pretežito promjenjive riječi
- imaju i gramatičko i leksičko značenje
- to su: imenice (vrata, mačka...)
glagoli (pjevati, raditi...)
pridjevi (lijep, ružan...)
brojevi (jedan, prvi...)
zamjenice ((ja, on, moj...)
prilozi (brzo, teško...) – dobivaju punoznačno mjesto samo uz glagol

2. NEPUNOZNAČNE RIJEČI ili NEPUNOZNAČNICE

- imaju samo gramatičko značenje
- to su: prijedlozi, veznici, čestice, uzvici

SINONIMI

- **SINONIMI** (grč. *synonimos* – imenjак) - riječi različitog izraza, a istoga ili sličnoga sadržaja

- **SINONIMIJA** – odnos 2 ili više riječi koje imaju različite izraze, a sadržaji im se djelomično ili potpuno podudaraju

- dva sinonima čine **SINONIMSKI PAR**, a više sinonima **SINONIMSKI NIZ**

/	/
<i>ljekarna – apoteka</i>	<i>buka – vika – galama</i>

Vrste sinonima

1.) potpuni sinonimi (istoznačnice) – imaju isto značenje i zamjenjivi su u svakom kontekstu
- sinonimski par obično čini hrv. riječ i posuđenica

- *glazba – muzika*
- *knjižnica – biblioteka*
- *ljekarna – apoteka*

2.) djelomični sinonimi (bliskoznačnice) – zamjenjivi samo u nekome kontekstu

- *informacija – obavijest*
- *vatra – oganj*
- *kuća – dom*

Sinonimi se dijele i na:

1.) općejezične – njih i izvan konteksta prepoznamo kao sinonime (*reći – kazati*)

2.) individualne – postoje zahvaljujući pojedinačnom stvaralaštvu pisaca
pr. *Osjetih hladno truplo...*

Ležim na lešu

Puna je jama: na lešine liju

Vapno, da živima strvine ne smrde

(I.G.Kovačić, Jama)

- sve podcrtane riječi odnose se na mrtva ljudska tijela

- u drugome kontekstu te riječi ne bi bile sinonimi

- postoje i **kontaktni sinonimi** – jedan sinonim pripada standardnom jeziku, a drugi narječju ili žargonu

patka (standardni jezik) – *raca* (kajkavsko narječje)

pjevati (stand. j.) – *kantati* (čakavsko narječje)

prozor (stand. j.) – *pendžer* (štokavsko narječje)

računalo (stand. j.) – *komp* (žargon)

jedinica (stand. j.) – *kulja, bomba* (žargon)

glazba (stand. jezik) – *mjuza* (žargon)

ANTONIMI

- **ANTONIMI** (grč. *anti* – protiv, *onoma* – ime) – su riječi suprotnih značenja

- **ANTONIMIJA** – pojava suprotnosti između dviju riječi

- dvije riječi suprotnih značenja čine **ANTONIMSKI PAR** (pr. *lijep – ružan*)

- u antonimskom odnosu mogu se nalaziti:

imenice (*dan – noć*), pridjevi (*pričljiv – šutljiv*), glagoli (*kupiti – prodati, izići – ući*),

prilozi (*blizu – daleko, polako – brzo*), prijedlozi (*od – do, u – iz, sa – bez*)

Vrste antonima

a) prema podrijetlu

1.) raznokorijenski ili pravi antonimi

– imaju različit korijenski morfem (*lijep – ružan*)

2.) istokorijenski ili nepravi antonimi

- imaju isti korijenski morfem, ali ih prefiksadni morfem dovodi do različitog značenja (*u/iz: upisati – ispisati, nad/pod: nadvožnjak – podvožnjak*)

b) prema prirodi značenjske opreke

1.) binarni (komplementarni)

- stoje u komplementarnom odnosu, time da prvi isključuje drugi i obratno
pr. *živ – mrtav, oženjen – neoženjen, istina – laž*

2.) **stupnjeviti** – mogu imati međučlanove

pr. *vruć – topao – hladan*

mokar – vlažan – suh

3.) **obratni** - opisuju isti odnos između dviju suprotstavljenih riječi, ali obrnutim redoslijedom.

pr. *Marko je viši od Brune. Bruno je niži od Marka. (viši- niži)*

c) prema usvojenosti

1.) **kontekstualni** (individualni) – postoje samo u određenom kontekstu jer im je autor dao takvo značenje: *dah - krik* (Tin Ujević)

2.) **samostalni** (općejezični) – i izvan konteksta prepoznaju se kao antonimi

- pr. *star – mlad*

Raslojenost leksika

PODRUČNA RASLOJENOST LEKSIKA

- LEKSIK – riječi jednog jezika

- hrv. jezikom govori se u cijeloj Hrvatskoj, govori se i u svijetu, svugdje gdje žive Hrvati, međutim, drugačije se govori u Hrv. zagorju, Međimurju; drugačije u Zagrebu, Osijeku, Splitu

- iako se u svakom od navedenih mjesta govori hrvatski, on se različito ostvaruje u pojedinim područjima - stoga govorimo o područnoj raslojenosti leksika

- leksik koji se ostvaruje u pojedinim područjima možemo podijeliti na:

1.) **LOKALIZME** – riječi koje pripadaju mjesnim govorima

2.) **REGIONALIZME** – riječi koje pripadaju cjelinama većim od mjesta

3.) **DIJALEKTIZME** – riječi koje pripadaju nekom od narječja

- **dijalektizmi** se dijele na: a) *kajkavizme* (hiža – kuća)

b) *čakavizme* (tovar- magarac)

c) *štokavizme* (badava – besplatno)

- iako se hrv. standardni jezik temelji na štokavskom narječju, ipak ga ne možemo izjednačavati sa štok. narječjem jer nisu sve štokavske riječi ušle u leksik hrv. standardnog jezika (primjer: *koštati – stajati, vrijediti*)

FUNKCIONALNA RASLOJENOST LEKSIKA

- standardni jezik je višefunkcionalan, tj. njegova funkcija je višestruka

- u skladu s tim funkcijama hrv. standardni jezik dijeli se na funkcionalne stilove:

1. **KNJIŽEVNOUMJETNIČKI** – najslobodniji, ne mora poštivati nikakve norme

- tim se stilom izražava individualnost

2. **RAZGOVORNI** – služi za svakodnevno sporazumijevanje

- odlikuje se spontanošću i prirodnošću

- često se koriste riječi koje ne pripadaju standardnom jeziku

- takve riječi nazivamo kolokvijalizmi (riječi između stand. jezika i dijalekta; pr. *kupaona, slastičarna...*)

- dio razgovornog stila je i žargon (specifičan jezik pojedin skupine ljudi; pr. *jedinica – top, kulja, bomba...*)

3. **PUBLICISTIČKI** – stil javnog priopćavanja kojim se služe novinari i publicisti

- poštuje norme hrv. standardnog jezika

4. ADMINISTRATIVNI – jezik ureda, državne uprave, politike, diplomacije
- tim stilom pišu se zakonski tekstovi i službeni dopisi
5. ZNANSTVENI – karakterizira ga uporaba znanstvenih termina
- određen je racionalnošću, točnošću, jasnoćom, nedvosmislenošću...

VREMENSKA RASLOJENOST LEKSIKA

- na promjenu u jeziku utječu izvanjezični i unutarjezični čimbenici
- izvanjezični čimbenici - svaka polit. ili društvena promjena utječe i na promjenu jezika
- unutarjezični – sve promjene koje se događaju unutar jezika
- leksik hrv. jezika dijeli se na:
 - 1.) **AKTIVNI LEKSIK** – čine svakodnevne riječi koje su razumljive svakom govorniku književnog jezika
 - 2.) **PASIVNI LEKSIK** - čine riječi koje su zastarjele i nestale iz uporabe
 - riječi iz pasivnog leksika dijelimo na:
 - a) **historizme** – riječi koje su zastarjele jer su nestali predmeti ili pojave koje su te riječi označavale (primjeri: barun, grof, dinar, komunistička partija...)
 - b) **arhaizme** – zastarjele riječi zato što su neke druge riječi u aktivnom leksiku zauzele njihovo mjesto (pr. *libar* – *knjiga*, *ljepost* – *ljepota*, *sarce* – *srce*)
 - podjela:
 - 1.) **izrazni** (za isti sadržaj postoji drugi izraz)
pr. libar – *knjiga* *plav* – *lađa*, *brod* *slovar* – *rječnik*
 - 2.) **značenjski ili sadržajni** (izraz je kao nekad, ali više nema to značenje)
pr. ljeto (*godina*) *knjiga* (*pismo*)
 - 3.) **tvorbeni** (promijenio se tvorbeni prefiks ili sufiks)
pr. kritik – *kritičar* *ljepost* – *ljepota* *obramba* – *obrana*
 - 4.) **fonološki** (promijenio se fonemski sustav)
pr. krstjanin – *kršćanin* *parst* - *prst* *smart* - *smrt* *bratja* – *braća*
 - 5.) **grafijski i pravopisni**
pr. Guro (*Đuro*) *diete* *nepodpuno*
 - c) **knjiške lekseme** – riječi koje su načinili leksikografi, ali su ostale zabilježene samo u rječnicima
(npr. *kolostaj* – *kolodvor*)
 - d) **nekrotizme** – riječi koje su karakteristične za leksik nekog pisca, nikad nisu postale dijelom aktivnog leksika (pr. *ljesit*- *drven*)
- granica između aktivnog i pasivnog leksika nije čvrsta jer leksemi mogu prelaziti iz aktivnog leksika u pasivni i obratno
- postoje leksemi koji u cjelosti ne pripadaju ni aktivnom ni pasivnom leksiku:
 - a) **zastarjelice** – riječi koje se sve rjeđe rabe u hrvatskom jeziku (*ferje*, *fiskultura*)
 - b) **pomodnice** – riječi koje se naglo pojavljuju u jeziku, jedno vrijeme su popularne, ali i brzo nestaju (pr. *glede*, *bitlsica*, *tajice*, *špičoke*)
 - c) **oživljenice** – riječi koje se iz pasivnog leksika vraćaju u aktivni (pr. *poglavarstvo*, *vojarna*, *kuna*, *županija*...)
 - d) **novotvorenice (neologizmi)** – nove riječi koje, ako su dobro prihvaćene, postaju dijelom aktivnog leksika (*veleposlanik* – *ambasador*, *premosnica* – *bypass*, *zrakoplov* – *avion*)

Jezično posuđivanje

- **jezično posuđivanje** – preuzimanje neke riječi iz drugog jezika
- **posuđenica** – riječ posuđena iz drugog jezika (prilagođuje se sustavu hrv.jezika)
- mnoštvo stranih riječi ustalilo se u hrv. jeziku (zbog političkih, kulturnih, gospodarskih, vjerskih i ostalih veza koje su nas povezivale s drugim narodima)
- najviše je posuđenica iz njemačkog (*šalter*), talijan. (*opereta*) i turskog jezika (*raja*)
- danas: iz engleskog jezika (*intervju*)
- u procesu jezičnog posuđivanja sudjeluju 2 jezika: jezik davatelj i jezik primatelj
- postoje tri vrste posuđivanja:
 1. **izravno posuđivanje** – riječ je izravno posuđena iz jezika iz kojeg potječe
 - pr. eng. *cakes* - keks
 - franc. *charme* – šarm
 - tur. *bobrek* – bubreg
 2. **posredno posuđivanje** – preuzimanje riječi preko posrednika
 - pr. šah – posuđenica iz turskog jezika,
 - riječ je u tur. jeziku posuđena iz perzijskog
 3. **kružno posuđivanje** – riječ posudimo iz nekog jezika i nakon prilagodbe ta se riječ ponovo se vraća u taj jezik
 - pr. kravata – riječ smo posudili iz franc. jezika (a oni su je načinili prema riječi Hrvat)

JEZIČNI PURIZAM (jezično čišćenje)

- **jezični purizam** (lat. *purus* – čist) je skrb o jezičnoj čistoći (nastojanje da u hrv. jezik ne uđu nepotrebne strane riječi, novotvorenice, dijelektizmi)
- **osnovna puristička pravila:**
 - 1.) tamo gdje postoji dobra domaća riječ, ne treba upotrebljavati posuđenicu
 - 2.) tamo gdje postoji dobra standardnojezična riječ, ne treba upotrebljavati dijelektizam
 - 3.) tamo gdje postoji dobra standardnojezična riječ, ne treba upotrebljavati istoznačnu novotvorenicu
- ono čim se purizam najviše bavi jesu posuđenice
- njih je oduvijek bilo u hrv. jeziku (turdizmi, germanizmi, talijanizmi, srbizmi, angлизmi)

Prilagodba posuđenica

- kada posuđujemo neku stranu riječ, moramo je prilagoditi našem jezičnom sustavu
- postoji nekoliko razina prilagodbe:
 1. **fonološka prilagodba** – prilagodba u izgovoru; svakom stranom fonemu pronalazimo što sličniji glas
 - pr. eng. *teenager* [ti:neid] - hrv. *tinejdžer*
 - eng. *playback* [pleiba k] - hrv. *plejbek*
 2. **grafijska prilagodba** – prilagodba u pisanju; svakom stranom grafemu pronalazimo odgovarajuće slovo
 - pr. eng. *western* - hrv. *vestern*

eng. *taxi* - hrv. *taksi*

3. gramatička prilagodba – morfološka prilagodba; rod se određuje prema završetku posuđenice, a glagoli dobivaju inf. nastavak

- pr. grč. *thema* (sr. rod) - hrv. *tema* (ž.rod)
- eng. *farm* (m. rod) - hrv. *farma* (ž. rod)

4. značenjska prilagodba – ne posuđujemo sva značenja neke posuđenice; njezino se značenje sužava

- pr. eng. *toast* - pržene kriške kruha; pržiti, grijati
- hrv. *tost* - pržene kriške kruha

jap. *kamikaze* - “božji vjetar”, pilot samoubojica u II.svj. ratu
hrv. *kamikaze* – pilot samoubojica u II. svj. ratu

- Vrste posuđenica -

1. Vrste posuđenica s obzirom na jezik iz kojeg potječu

engleski	anglizmi	<i>intervju, kompjuter, džet-set</i>
francuski	galicizmi	<i>garaža, žurnal, plasman</i>
latinski	latinizmi	<i>impresija, vizija</i>
grčki	grecizmi	<i>gramatika, fonem, litanija</i>
njemački	germanizmi	<i>kifla, krafna, štrudla</i>
ruski	rusizmi	<i>neophodan, snabdjeti</i>
srpski	srbizmi	<i>filovati, učestvovati</i>
talijanski	talijanizmi	<i>kapučino, bokal, adađo</i>
turski	turcizmi	<i>džep, komšija, badava</i>
češki	bohemizmi	<i>časopis, obzor, dojam, kisik</i>
mađarski	hungarizmi	<i>lopta, gulaš</i>

2. Vrste posuđenica s obzirom na prilagodbu

a) usvojenice – riječi koje su se potpuno uklopile u hrv. jezik te ih više ne doživljavamo kao posuđenice
- pr. *kukuruz, krumpir, škola, nafta, račun*

b) tuđice – riječi koje se nisu u potpunosti prilagodile hrv. jeziku
- pr. *bicikl, šou, rokoko, ragu*

c) prevedenice (kalkovi) – riječi koje kopiramo iz jezika davaoca, doslovno im prevodimo i izraz i sadržaj
- pr. *kolodvor* (njem. Bahnhof)
poluotok (njem. Halbinsel)

d) strane riječi – riječi koje se nisu dobro prilagodile u hrv. jezik; pišemo ih kurzivom
- pr. *book, party, megastor*

3. Vrste posuđenica s obzirom na izraz

a) internacionalizmi – riječi koje u više jezika imaju isto značenje i izraz
- pr. *demokracija, adresa, kultura, politika*

b) egzotizmi – riječi koje označavaju specifičnost pojedinih naroda i kultura
- pr. *flemengo, sangrija, votka, sirtaki, kauboj, lazanje, lord*

c) eponimi – riječi nastale od vlastitog imene ili prezimena
- pr. *petrarkizam, žilet, bovarizam, nikotin* (Jean Nikot)

Frazem

- **frazem** – ustaljena veza dvaju punoznačnih riječi
 - najmanja frazeološka jedinica
 - sastoji se od: a) izraza frazema - *biti u komi*
b) sadržaja - *biti u komi = loše se osjećati*
- **frazeologija** – dio leksikologije koji proučava frazeme

- Frazem i njegovo značenje -

1.) frazemski sinonimi ili istoznačnice – frazemi istog sadržaja

* primjeri: *suh kao bakalar, tanak kao čačkalica*

- frazemi istog značenja mogu se razlikovati u jednoj sastavnici:
- nazivaju se frazemske varijante ili inačice

* primjeri: *mršav kao čačkalica hladan kao zmija*
tanak kao čačkalica hladan kao led

2.) frazemski antonimi – frazemi suprotnog značenja

* primjeri: *okaljati obraz – osvijetlati obraz*
spor kao puž – brz kao zec

- Vrste frazema -

■ Prema riječi kojom se izriče fraze, dijelimo ih na:

- 1.) imeničke (*grižnja savjest = grizodušje*)
- 2.) pridjevske (*ni živ ni mrtav = polumrtav*)
- 3.) glagolske (*dati petama vjetra = pobjeći*)
- 4.) priložne – prilog načina (*navrat – nanos = brzo*)

■ Prema sintaktičkom ustrojstvu, frazeme dijelimo na:

- 1.) frazemske sintagme – *kamen smutnje*
- *druga strana medalje*
- 2.) frazemske rečenice – *pala mu je sjekira u med*
- *ne bi ni mrava zgazio*

- Prema podrijetlu:
- 1.) biblijski (*dolina suza, nositi svoj križ*)
 - 2.) frazemi antičkog podrijetla (*kocka je bačena*)
 - 3.) frazemi iz književnih djela (*biti ili ne biti*)
 - 4.) nacionalni frazemi (*mnogo je vode proteklo Savom*)
 - 5.) frazemi vezani uz razna područja ljudske djelatnosti:
glazba (*1. violina*), matematika (*ponoviti nešto iks puta*),
sport (*greška u koracima*)

LEKSIKOGRAFIJA

- LEKSIKOGRAFIJA - znanost o rječnicima;
 - Leksikograf – stručnjak koji sastavlja rječnik
 - RJEČNIK – ustrojen popis leksičkih jedinica s obavijestima svakoj od njih
pr. **bitka** *ž* (*dat.jd.* bitki/bici; *gen. mn.* bitaka/bitki) oružani sukob jakih vojnih snaga...
 - bitka - natuknica ili lema
 - *ž* (*dat.jd.* bitki/bici ...) – gramatička odrednica
 - oružani sukob jakih vojnih snaga... - značenje
- } rječnički članak
- Leksikograf – stručnjak koji sastavlja rječnik

Struktura rječnika

Svaki se rječnik sastoji od leksičkih jedinica. Ta se riječ zove natuknica ili lema. Iza natuknice su odrednice. One pobliže određuju natuknice. Odrednice su:

Gramatičke (gramatički podaci)

Etimološke (o podrijetlu)

Stilističke (o pripadanju kojem funkcionalnom stilu)

Normativne (standardni jezik, dijalekt, aktivni ili pasivni leksik itd.)

. Nakon odrednica slijedi leksikografska definicija. Ona mora biti jasna i mora obuhvatiti sva značenja natuknice..

- Najpoznatiji leksikografi:

16. stoljeće

- FAUST VRANČIĆ - 1551. (Šibenik) – 1617. (Mleci)
- jezikolovac, pronalazač, diplomat, inženjer, svećenik
- 1595.g. izdao je petojezični rječnik pod nazivom “Rječnik pet najplemenitijih jezika” (latinski, talijanski, njemački, hrvatski i mađarski)

17. stoljeće

- JURAJ HABDELIĆ - 1609. (Turopolje) – 1609. (Zagreb)
- pripadao Družbi Isusovoj; profesor u Rijeci i Varaždinu
- u Grazu 1670.g. objavljen mu je hrvatsko-latinski rječnik Dikcionar ili reči slovenske

18. stoljeće

- **Ivan Belostenec**(Varaždin 1593. ili 1594. - Lepoglava, 10. veljače 1675.)
- jezikoslovac, i leksikograf, svećenik
- pripadnik ozaljskog književnog kruga (okupljeni oko F. K. Frankopana)
- 1740. g. objavljen mu je dvojezični rječnik Gazofilacij ili latinsko-ilirska riznica riječi

19. stoljeće

- JOAKIM STULLI (1730., Dubrovnik, – 1817., Dubrovnik) - leksikograf, franjevac
- svoj trojezični (latinski, hrvatski, talijanski) rječnik stavlja na pola stoljeća
- BOGOSLAV ŠULEK - 1816. (Slovačka) – 1895. (Zagreb)- publicist, leksikograf, prevoditelj)
- 1860.g. objavljuje Hrvatsko – njemački rječnik
- 1875.g. - Hrvatsko-talijansko-njemački rječnik znanstvenoga nazivlja
- zalagao se za čistoću hrvatskog jezika

POVIJEST JEZIKA

HRVATSKI JEZIK DO KRAJA 15. STOLJEĆA

- do 9.st. Hrvati se služe latinskim jezikom i latinskim pismom (1. hrv. pismo)
- u 9. st. začela se hrv. pismenost: zahvaljujući Ćirilu i Metodu (Ćiril sastavlja 1. slavensko pismo – glagoljicu kako bi preveo crkvene knjige na staroslavenski)
- zahvaljujući njihovim učenicima glagoljica dopijeva i u Hrvatsku
- u 12. st. pojavljuje se ćirilica (hrv. ćirilica ili bosančica)
- sredinom 14.st. Hrvati sve češće koriste latinicu - ona postaje jedinim hrvatskim pismom

VII. st. – latinski jezik i latinica

IX. st. - staroslavenski jezik i glagoljica – hrvatska redakcija (ehotično mijenjanje staroslavenskog jezika)

XII. st. - bosanica ili bosančica – jug Hrvatske, Bosna i Hercegovina: Povaljska listina, Poljički statut,

XV. st. – latinica kao nacionalno pismo

BAŠČANSKA PLOČA, oko 1100. – prijelazni tip glagoljice (s oble na uglatu)

VINODOLSKI ZAKON, 1288. - najstariji hrvatski zakonski spomenik

LJETOPIS POPA DUKLJANINA – latinski jezik - preveden u XIV. st.

POLJIČKI STATUT, 1444. - hrvatska ćirilica – čakavsko podrijetlo

LUCIDAR - srednjovjekovna enciklopedija

ZAPIS POPA MARTINCA, 1493. – bilješka u brevijaru

HRVATSKI JEZIK OD 16. DO KRAJA 18. STOLJEĆA

Šesnaesto stoljeće

- nepovoljne političke prilike u Hrvatskoj
- Hrvatska je „razbijena“ na nekoliko dijelova: veliki dio hrvatske obale u rukama je Mlečana, Turci su zauzeli Slavoniju, a banska Hrvatska nalazi se u sastavu Habsburške Monarhije
- jedino je Dubrovnik slobodan.
- zlatno razdoblje dalmatinske književnosti (renesansa).
- dominiraju djela na čakavskom narječju, a najpoznatiji autori su: Marko Marulić (Judita), Hanibal Lucić (Robinja), Petar Hektorović (Ribanje i ribarsko prigovaranje), Brne Karnarutić (Vazetje Sigeta grada), Petar Zoranić (Planine) i dr.
- u ovom razdoblju i dubrovačka književnost doživljava procvat – razvija se bogata književnost na štokavskom narječju, a pisci u svoja djela unose i čakavske elemente.
- književnost na kajkavskom narječju postojala je i ranije (središta su Varaždin i Zagreb)
- krajem 16. stoljeća nastaje prvi hrvatski rječnik - sastavio ga je Faust Vrančić: Rječnik pet najuglednijih jezika Europe

Sedamnaesto stoljeće

- na početku stoljeća objavljena je prva hrvatska gramatika - **Bartol Kašić** pisac je 1. hrvatske gramatike Osnove ilirskoga jezika (objavljena u Rimu 1604.g.)
- cvate barokna dubrovačka književnost u djelima Ivana Gundulića, Ivana Bunića Vučića, Junija Palmotića i drugih autora.
- kajkavski pisci nastavljaju tradiciju pisaca 16. stoljeća. Najznačajniji je Juraj Habdelić koji je sastavio prvi kajkavski rječnik: Dictionar ili reči slovenske (Graz, 1670.)
- posjedima Zrinskih i Frankopana (od Vinodola do Pokuplja s Ozljem kao kulturnim središtem) još u 15. i 16. st. razvila se bogata kulturna djelatnost koju su poticali i sami vladari
- u 17. stoljeću ovo područje postaje centar ozaljskoga književno-jezičnog kruga, a najvažniji su predstavnici Petar Zrinski, Fran Krsto Frankopan, Ana Katarina Zrinska i Ivan Belostenec

Osamnaesto stoljeće

- pod europskim utjecajem razvijaju se prosvjetiteljske ideje.
- nakon povoljnijih političkih prilika (odlazak Turaka i sl.) dolazi do obnove kulturnog života, a djela su uglavnom poučnog karaktera
- ističe se racionalizam i ukazuje na praznovjerje, neukost i sl.
- kako bi se približili neukom čitatelju, autori se sve više služe oblicima narodne književnosti
- dalmatinski pisci Filip Grabovac i Andrija Kačić-Miošić svojim prosvjetiteljskim djelima afirmiraju štokavsku ikavicu
- slavonski pisci od samih početaka biraju štokavsku ikavicu
- najistaknutiji su slavonski pisci 18. stoljeća Matija Petar Katančić, Matija Antun Reljković Antun Kanižlić
- Tituš Brezovački, najpoznatiji kajkavski komediograf, piše prosvjetiteljske komedije na kajkavskom narječju

HRVATSKI JEZIK U 19. STOLJEĆU

-1830. Ljudevit Gaj objavljuje Kratku osnovu horvatsko-slavenskog pravopisanja

Gajeva reforma

- Gaj je u Kratkoj osnovi predložio kajkavcima reformu latiničnog pisma.
- njegovo načelo bilo je jedno slovo = jedan fonem.
- predlaže drukčije pisanje palatala – iznad svakog slova postavlja diakritički znak za palatalnost – tildu: c, z, s, d, g, l, n

U Kratkoj osnovi nije bilo znaka: - za é jer ga u kajkavskom narječju nema

- za dž jer ga u kajkavskom narječju nema

- za ije/je jer kajkavsko narječje nema dvoglasnika.

- 1835. Ljudevit Gaj pokreće Novine hrvatske s književnim prilogom Danica horvatzka, slavonszka y dalmatinzka (u početku je to stari pravopis i kajkavština)

- Gaj piše članak Pravopis u kojem donekle odstupa od rješenja u Kratkoj osnovi.

Gajeva reforma

- palatalima c, z, s mijenja tildu u kvačicu > č, ž, š

- umjesto jednoslova l, n, d, g predlaže dvoslove **lj, nj, dj, gj** (zarez na j umjesto točke)

- uvodi iz poljskoga jezika **ć**

- uvodi rogato e na mjestu nekadašnjeg jata – žele ujediniti jekavce, ikavce i ekavce

1847. – zaključeno da se u hrvatski javni život kao službeni jezik uvede hrvatski jezik.

HRVATSKI JEZIK U 20.ST.

- na njegov razvoj utjecali su unutrašnji (nove spoznaje jezikoslovaca) i vanjski čimbenici (politički i povijesni)
- možemo ga pratiti kroz pet razdoblja:
 1. razdoblje – do 1918. godine
 2. razdoblje – od 1918. do 1941.
 3. razdoblje – od 1941. do 1945.
 4. razdoblje – od 1945. do 1990.
 5. razdoblje – od 1990. do danas

Prvo razdoblje: do 1918.g.

- u II. polovici 19.st. djeluju četiri filološke škole:

1. zagrebačka škola – nastoji stvoriti jedinstven hrv. jezik (spoj kajkavskog, čakavskog i štok.)
2. riječka škola - knjiž. jezik trebaju činiti elementi zajednički većini slavenskih jezika
3. zadarska – zalaže se za ikavicu
4. škola hrv. vukovaca – standardni jezik treba se temeljiti na novošokavskom dijalektu

Normativni priručnici

- u tom su razdoblju objavljeni: **Hrvatski pravopis**, Ivan Broz (1892.)
Gramatika i stilistika, Tomo Maretić (1899.)
Rječnik hrvatskog jezika, Broz-Iveković (1901.)
- pošto se hrv. jezik sve više izjednačava sa srpskim, književnici su počeli pisati na kajk. i čakavskom narječju (Matoš, Nazor)

Drugo razdoblje: od 1918. do 1941.

- ⊙ 1918. uspostavljena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca
- ⊙ težnja za širenjem srpske prevlasti u svim područjima javnog, kulturnog i političkog života
- ⊙ potisnuto je hrvatsko nazivlje u školstvu, vojsci, sudstvu (jezik se zove srpskohrvatski)
- ⊙ osnivanjem Banovine Hrvatske (1939.) hrvatski se jezik našao u boljem položaju

Normativni priručnici

- 1921.g. – **Pravopis hrv. ili srpskog jezika** (Dragutin Boranić)
- 1924.g. – **Hrvatski ili srpski jez. savjetnik** (Tomo Maretić)
- 1936.g. osnovano je društvo *Hrvatski jezik*
- 1940.g. – **Razlike između hrvatskog i srpskog jezika** (Petar Guberina i Petar Krstić)

Treće razdoblje: od 1941. do svibnja 1945.

- ⊙ 1941.g. uspostavljena NDH
- ⊙ 1941. osnovan je Hrvatski državni ured za jezik (zadaca: brinuti se za čistoću hrvatskog jezika)
- ⊙ u uporabu su vraćene mnoge riječi koje su u protekla dva razdoblja bile potisnute (pismohrana središnjica, upisnik-registrator)
 - Hrvatske novotvorenice
 - ⊙ samovoz - vlak
 - ⊙ munjovoz – tramvaj
 - ⊙ brzoglas – telefon
 - ⊙ slikokaz – kino
 - ⊙ slikopis – film

Četvrto razdoblje: od svibnja 1945. do 1990.

- hrv. se jezik 1945. opet našao u podređenom položaju u odnosu na srpski iako mu se jamčila ravnopravnost s ostalim službenim jezicima u novoj državi (FNRJ)
- 1945. mijenja se naziv: postaje hrvatski ili srpski
- oživljenice i novotvorenice nastale u NDH zabranjene su
- u uporabu se vraća Boranićev pravopis
- 1954.g. predstavnici Matice hrvatske i Matice srpske u Novom Sadu potpisuju tzv. novosadski dogovor:
 - 1.) treba poštivati sve jezike unutar države kao i 2 izgovora (ijekavsk/ekavski)
 - 2.) ističe se ravnopravnost obaju pisama (latinice i ćirilice)
 - 3.) naglašava se potreba izrade zajedničkog pravopisa
- ⊙ 1960.g. izlazi **Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika**
- ⊙ pravopis je išao na štetu hrv. jezika
- ⊙ hrv. inačice smatrale su se lošijim (npr. *deklinacija* umjesto *sklanjanje*, *deminutiv* – *umanjenica*...)
- ⊙ 17. ožujka 1971.g. izlazi *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*
- ⊙ u njoj se traži ravnopravnost svih četiriju službenih jezika
- ⊙ progone se potpisnici Deklaracije – uvod u hrvatsko proljeće

Normativni priručnici

- 1971.g. sastavljen je novi pravopis *Hrvatski pravopis* (Babić- Finka - Moguš) – zabranjen
- zabranjeni pravopis objavljen je u Londonu 1972. (londonac)
- 1986. – *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (Vladimir Anić i Josip Silić)
- 1952. počinje izlaziti časopis *Jezik* (urednik: jezikoslovac Ljudevit Jonke)

Peto razdoblje: od 1990. do danas

- 1990. – početak novog razdoblja u hrvatskoj povijesti
- pojačava se briga o hrv. jeziku, katkad i pretjerana
- pretjeruje se u nastojanju da se hrv. jezik “kratizira”- odbacuju se dobre hrv. riječi u ime “boljih”:
izvještaj, upotreba, dobrovoljac – izvješće, uporaba, dragovo

Normativni priručnici

- 1991. - *Razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskoga jezika* (Vladimir Drobnyak)
- *Hrvatski pravopis*, Babić-Finka-Moguš doživio je pet izdanja (1991.,1994,1995.,1996., 2001.)
- *Rječnik hrv. jezika*(1991.,1994.,1995.)-V. Silić
- 2000. - *Rječnik hrv. jezika* (Jure Šonje)
- 2001.– *Pravopis hrvatskoga jezika*(Anić-Silić)